

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Politický systém ČR po roce 1989 a jeho výuka na školách

Lenka Altmanová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program: Učitelství pro střední školy

**Studijní obory: Učitelství základů společenských věd pro
střední školy,**

Učitelství geografie pro střední školy

Diplomová práce

Politický systém ČR po roce 1989 a jeho výuka na školách

Lenka Altmanová

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Naxera

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Vladimíru Naxerovi za trpělivost, cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této práce.

Obsah

1 ÚVOD	7
2 PŘECHOD K DEMOKRACII, ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY..	12
3 INSTITUCIONÁLNÍ DĚLBA MOCI V POLITICKÉM SYSTÉMU ČR	15
3.1 Zákonodárná moc	15
3.2 Výkonná moc.....	19
3.3 Soudní moc.....	22
4 VOLEBNÍ SYSTÉM	26
4.1 Volební systémy	27
4.2 Volební systém v ČR.....	28
5 ÚZEMNÍ SAMOSPRÁVA V ČR	34
5.1 Související předpisy	34
5.2 Samosprávy.....	35
5.2.1 Obec – základní jednotka samosprávy státu	35
5.2.2 Kraj a krajská samospráva	41
5.3 Obecně závazné vyhlášky	44
6 POLITICKÉ STRANY A ORGANIZOVANÉ ZÁJMY V ČR.....	46
6.1 Politické strany.....	46
6.1.1 Vývoj politických stran v ČR po roce 1989	47
6.1.2 Hlavní současné české politické subjekty.....	57

6.2 Organizované zájmy	62
7 PRAKTICKÁ ČÁST	65
7.1 Rozsah a způsob výuky tématu na školách	65
7.2 Analýzy ŠVP z hlediska rozsahu a způsobu výuky tématu Politický systém ČR:	66
7.3 Analýza dostupných výukových materiálů.....	77
8 ZÁVĚR	84
9 SEZNAM ZKRATEK.....	87
10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	89
11 RESUMÉ	95

1 ÚVOD

Politický systém žádné země neexistuje ve vzduchoprázdnu. Je souborem mnoha vztahů a lidé žijící v různých politických systémech nemohou jeho pořádky zcela ignorovat. Politický systém země ovlivňuje každodenní život jejích občanů, aniž by si to vždy uvědomovali. Politický systém žádné země také nevzniká najednou, ale je výsledkem vývoje. Ve vývoji politického systému České republiky byl výrazným předělem rok 1989. Od tohoto roku začal vznikat a dále se rozvíjet nový, demokratický systém, který se hlásil k demokratickému odkazu „prvorepublikového“ Československa. Po roce 1989 bylo učiněno mnoho změn a potřebných úprav v každé části politického systému, které směřovaly k demokratickému uspořádání společnosti.

Politický systém není jedna izolovaná část politiky, nýbrž, jak i označení systém vyjadřuje, jedná se o soubor institucí, které spolu souvisí a zajišťují výkon moci ve společnosti. Politický systém můžeme definovat jako souhrn společenských procesů, vztahů a struktur vytvořených v oblasti politiky mezi jejími různými institucemi. Přístupů a definic existuje velké množství, stejně tak i různých klasifikací a třídění funkcí či forem politických systémů.

Téma práce jsem si zvolila z více důvodů. V průběhu studia jsem se začala více zajímat o problematiku výuky společenských oborů na středních školách. Při realizaci výukových praxí jsem byla překvapena obtížností získávání kvalitních a aktuálních podkladů pro výuku, zvláště politologických témat. Politologie je velice živá a dynamická disciplína, reagující na podněty společenských proměn a je tedy potřeba materiály k její výuce neustále doplňovat a aktualizovat. Výchova k demokratickému občanství je důležitou součástí vzdělání. Touto výchovou si vlastně připravujeme nové, poučené občany-voliče, kteří jsou schopni se orientovat v současném politickém dění. Pokud získáme takto poučené občany-voliče, může se tím i zvýšit účast občanů ve volbách, která klesá právě z důvodu neinformovanosti, neznalosti. Pouze informovaný občan může zodpovědně rozhodovat o věcech budoucích. Proto si myslím, že by tato oblast neměla být ve vzdělávání opomíjena a důvodem volby tématu byla také snaha o zjištění rozsahu a způsobu výuky na středních školách.

Hlavním cílem práce je vytvoření didaktické pomůcky pro učitele středních škol – zvláště gymnázií, k předmětu Základy společenských věd. Ve své práci jsem se rozhodla charakterizovat politický systém ČR pomocí popisu jeho jednotlivých částí a dále zjistit rozsah a způsob výuky tohoto tématu na školách. Z takto stanoveného cíle vychází i hlavní výzkumná otázka: jaký prostor je politickému systému ČR věnován při výuce společenských věd? Jaká je struktura učiva a rozsah politologických témat vůbec? Je do výuky na středních školách zařazeno téma Politický systém ČR jako celek? Zároveň budu hledat odpověď na otázku, zda je téma politického systému zpracováno v učebnicích v dostatečném rozsahu a jakým způsobem je prezentováno. Před vlastní tvorbou práce jsem provedla analýzu některých učebnic a prostudovala jsem několik Školních výukových programů středních škol. Toto mi umožnilo získat základní přehled v problematice a také jsem došla k závěru, že politologická témata ve výuce nejsou příliš uspořádaná, ucelená a také jsou velmi všeobecně zaměřena.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část by mohla být využita jako podklad pro výuku tématu v rámci předmětu Základy společenských věd. Pro omezený prostor diplomové práce jsem se rozhodla nezacházet příliš do hloubky vybraných částí tématu, spíše ho zobrazit komplexně. Rozsah jednotlivých kapitol bude určen dle zjištění, která témata jsou v učebnicích nedostatečně zpracována. Z hlediska využitelnosti při výuce je nutné představit jen podstatné informace a to způsobem srozumitelným studentům středních škol.

V praktické části práce budou analyzována data, získaná ze Školních výukových programů, tyto programy jsou veřejně přístupné na internetových stránkách jednotlivých škol. Následně provedu rozbor politologických kapitol vybraných učebnic. V závěru této části práce se pokusím navrhnout učební plán k vzdělávacímu obsahu Občan ve státě, který by zahrnoval kromě předepsaného učiva také složky politického systému ČR.

Politický systém je celek, který obsahuje množství dalších subsystémů. Ve své práci budu charakterizovat jednotlivé složky politického systému České

republiky po jejich transformaci, kterou prošly po roce 1989. Úvodní kapitola stručně charakterizuje vývoj po roce 1989 a směřování k samostatnému Českému státu. Následně jsou představena základní ustanovení a principy Ústavy ČR.

Obsah další kapitoly je zaměřen na složku institucionální dělby moci v politickém systému ČR. V první části kapitoly je představena složka zákonodárná, charakterizována je zákonodárná moc, dvoukomorový parlament. Druhá část je věnována moci výkonné, tzn. funkci prezidenta a vlády. Obsahem třetí části je soudní moc s podrobnějším popisem funkce Ústavního soudu.

Třetí kapitola je věnována volbám a volebnímu systému. Naznačena je zde funkce voleb, popsány základní volební systémy. Podstatnou částí kapitoly jsou volební systémy používané v ČR a přehled voleb konaných v ČR.

Následující kapitola vysvětluje systém a podstatu územní samosprávy. Součástí kapitoly jsou obce jako základní jednotky samosprávy státu a kraje jako vyšší územně samosprávné celky. Popsána je struktura a funkce obecních a krajských zastupitelstev, nejdůležitější orgány a představitelé obcí a krajů.

V pořadí pátá kapitola má název Politické strany a organizované zájmy v ČR. V úvodu je obecné vymezení politické strany, dále je popsán vývoj českých politických stran a hnutí po roce 1989. Tento vývoj prošel několika fázemi, které odpovídají jednotlivým volebním obdobím. Popsáno je zde zastoupení a struktura politických stran v Poslanecké sněmovně v jednotlivých volebních obdobích. Další část kapitoly je věnována současným politickým subjektům, kterým se během sledovaného období podařilo překonat volební hranici 5 % a získat tak zastoupení v Poslanecké sněmovně ČR. V závěru kapitoly jsou stručně zmíněny organizované zájmy v ČR, které představují nejrůznější společenské organizace. Jsou jimi odbory, různá zájmová či profesní sdružení.

Šestá kapitola je již praktickou částí práce. První část kapitoly je věnována analýzám Školních výukových programů z hlediska rozsahu a způsobu výuky tématu Politický systém ČR. Zjišťovala jsem, zda je téma vyučováno jako celek,

či je rozděleno do několika tematických částí. Dále jsem se zajímala o výuku vzdělávacího obsahu Občan ve státě celkově. Zjišťovala jsem, zda struktura učiva jednotlivých škol odpovídá požadavkům Rámcového vzdělávacího programu, který je pro školy závazný. Doplnění tohoto učiva o další podstatná témata je již v samostatné kompetenci škol. Významnými informacemi z hlediska rozsahu výuky jsou také hodinové dotace předmětu Základy společenských věd.

Druhá část šesté kapitoly je věnována analýze dostupných výukových materiálů. Těmito materiály jsou učebnice, sloužící k výuce předmětu Základy společenských věd. Provedla jsem analýzu politologických kapitol, největším problémem je přílišná stručnost. Téma Politický systém ČR je v učebnicích většinou rozdělen do několika kapitol, v ucelené podobě představován není. Na základě tohoto zjištění jsem provedla zařazení jednotlivých složek do teoretické části práce. Struktura teoretické části práce tedy vychází i z této analýzy, snahou bylo doplnit podstatné a chybějící či příliš zestručněné informace učebnic.

Pro získání informací potřebných k analýze Školních výukových programů byly použity zejména internetové zdroje. ŠVP jsou veřejným dokumentem, který každá škola uveřejňuje na svých internetových stránkách. Není proto problém získat informace o struktuře jednotlivých vzdělávacích obsahů, o časových dotacích předmětů, i o rozvržení témat do ročníků. Každá škola si zpracovává svůj ŠVP, dle kterého výuka probíhá a na tento dokument se odvolávali i vyučující, které se mi podařilo kontaktovat.

K analýze výukových materiálů byly použity učebnice v tištěné podobě, které jsou dostupné v Pedagogické knihovně ZČU v Plzni. Publikace byly analyzovány postupně, dle roku vydání, od nejstarší po nejnovější.

Teoretická část je zpracována na základě odborné literatury, které je v současné době již dostatečné množství. Veškerá tato literatura, která byla vydána po roce 1989 je již bez jakéhokoli ideologického podbarvení.

Významným zdrojem informací pro mou práci je kniha Politický systém České republiky autorů K. Vodičky a L. Cabady. Tato kniha postihuje všechny

důležité aspekty politického systému, má přehlednou strukturu a je zpracována odborným, přesto srozumitelným způsobem. Toto se dá říci i o většině dalších odborných titulech, které byly v práci použity. Vzhledem k tomu, že politologie je velmi dynamickou disciplínou, je problémem současné odborné literatury její rychlé zastarávání. Důležitým podkladem k vypracování práce byla také Ústava ČR.

Doufám, že tato práce umožní čtenáři nahlédnout hlouběji do problematiky politického systému naší republiky a stane se pro něj kvalitním zdrojem informací.

2 PŘECHOD K DEMOKRACII, ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY

V 90. letech 20. století proběhly převratné politické změny ve všech komunistických zemích východní a střední Evropy. Za primární příčinu těchto změn je považována „perestrojka“ sovětského vedení (Vodička-Cabada, 2011: 143). Centrálně řízený systém se nedokázal přizpůsobit vývoji a jeho neúspěchy byly příčinou stále většího odporu občanů vůči režimu. Ke zhroucení režimu přispělo velké množství příčin, ale přestavba otevřela cestu k přechodu k demokratickému politickému systému (Vodička-Cabada, 2011: 143).

Přechod k demokracii samozřejmě nelze přesně datovat, je to proces, který stále trvá a jeho konečným stavem je demokratická konsolidace. Konsolidace má tři základní aspekty institucionální, ústavní a ekonomický. Ekonomický aspekt byl největším problémem. První svobodné volby v roce 1990 byly vlastně soubojem Občanského fóra a komunistické strany. Vítězství OF bylo chápáno jako jasné ano transformaci a demokracii. V průběhu transformace v letech 1990-1992 se vytvořil v každé části federace autonomní stranický systém. K privatizaci a tržnímu hospodářství měli Češi a Slováci opačné postoje, které se naplno projeví ve volbách v roce 1992. Češi byli pro radikální reformy, Slováci proti (Vodička-Cabada, 2011: 165). Toto byl neřešitelný rozpor, a jeden z hlavních důvodů rozdělení federace. Jako další důvody jsou uváděny rozdíly v politické kultuře obou národů, odlišné volební chování a také zájem politických aktérů na rozdělení (Vodička-Cabada, 2011: 145). Toto rozdělení nebylo vůlí většiny občanů, ale ztrátou pro oba národy.

Od 1.1. 1993 existuje Česká republika jako samostatný stát. I přesto, že rok 1989 je významným milníkem, budu se věnovat analýze systému od roku 1993.

Ústava ČR

Základním, nejvyšším zákonem České republiky je Ústava ČR (zákon č. 1/1993 Sb.). Ústavní pořádek ČR zahrnuje také Listinu základních práv a

svobod (zákon č. 2/1993 Sb.), kterou jako součást ústavního pořádku zavádí článek 3 Ústavy.

Ústava ČR obsahuje preambuli a osm hlav (celkem 113 článků). *Preambule* zmiňuje tradici státnosti i odhodlání budovat svobodný a demokratický stát. Hlava 1 obsahuje *základní ustanovení*. Dělení moci na tři nezávislé složky, které brání zneužití a koncentraci moci: *moc zákonodárná, výkonná a soudní* je ustanovena hlavou 2, 3 a 4. Obsahem hlavy 5 je *Nejvyšší kontrolní úřad*, hlavy 6 *Česká národní banka*. Hlava 7 stanovuje pravidla pro *územní samosprávu*. Hlava 8 obsahuje *přechodná a závěrečná ustanovení*.

Ústava ČR nabyla účinnosti 1. ledna 1993 (čl. 113 Ústavy), v den vzniku samostatné České republiky. V roce 1992 bylo nutné po dohodě o rozdělení republiky Ústavu přepracovat v poměrně krátkém čase a v celém rozsahu (nová Ústava neměla mít pouze prozatímní charakter).

Ústava nepřipouští jakoukoli změnu podstatných náležitostí demokratického právního státu (č. 9 Ústavy ČR). Tyto náležitosti tvoří principy politického systému. „*Za fundamentální ústavní zásady, které nesmějí být zrušeny či změněny, aniž by byla ohrožena demokratická podstata politického systému České republiky, je nutné považovat zejména tyto principy: svrchovanost lidu, demokracii, většinový princip a jeho omezení, právní stát, lidská práva, dělbu moci a parlamentní systém vlády*“ (Vodička-Cabada, 2011: 171-172).

V souladu s těmito nezměnitelnými zásadami proběhly do současné doby dvě novelizace Ústavy. První novelizací byla tzv. „Euronovela“. Jednalo se o změnu v souvislosti se vstupem ČR do Evropské unie. Aby ČR byla schopna vstoupit do EU, bylo nutno v rámci ústavnosti umožnit převedení některých pravomocí na nadnárodní orgány EU. Zároveň článek 10 stanovuje aplikační přednost mezinárodní smlouvy před zákonem a článek 10a v odstavci 1 uvádí, že: „*mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci*“ (čl. 10a Ústavy). Ústava samozřejmě dále upravuje i podmínky ratifikací takovýchto smluv. Druhou novelizací bylo zavedení přímé volby prezidenta. Článek 54 v odstavci 2 stanoví, že „*prezident republiky je volen v přímých*

volbách“ (čl. 54 Ústavy). S tím souvisí i potřebné změny dalších částí Ústavy (např. článek 56, který popisuje nový způsob volby prezidenta).¹

Nejobsáhlejší částí Ústavy je Hlava druhá, která upravuje zákonodárnou moc, tedy legislativu. Ústava stanovuje Parlament jako těžiště moci, ČR je tedy republikou s parlamentním režimem, který je celosvětově převládajícím režimem. „*Politická odpovědnost vlády vůči parlamentu a účast vlády v procesu tvorby práva jsou dva základní kameny parlamentního režimu. K tomu je třeba doplnit právo hlavy státu rozpouštět za daných okolností parlament*“ (Kubát, 2007: 189). Legislativní moc leží tedy v Palamentu, který má v ČR dvě komory. Již v okamžiku svého vzniku, předpokládala Ústava vytvoření druhé komory Parlamentu – Senátu. Senát se však podařilo ustanovit až volbami v roce 1996.

V souladu s Ústavou musí být všechny zákony a právní předpisy. Postavení lidských práv je vyjádřeno v prvním článku Ústavy tím, že ČR je demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana (čl.1 Ústavy ČR). Článkem 4 Ústavy jsou základní lidská práva a svobody, zakotvené v Ústavě a Listině základní práv a svobod, pod ochranou soudní moci.

¹ PhDr. Jan Ptáčník: (ak. rok 2012/2013). Politický systém ČR, 16.02.2013.

3 INSTITUCIONÁLNÍ DĚLBA MOCI V POLITICKÉM SYSTÉMU ČR

3.1 Zákonodárná moc

Legislativní, čili zákonodárná moc náleží v ČR Parlamentu, jak je výslovně uvedeno v Ústavě; a tento Parlament je tvořen Poslaneckou sněmovnou a Senátem (čl. 15 Ústavy). ČR je tedy parlamentní republikou, kde Parlament je těžištěm moci, funguje zde systém asymetrického bikameralismu, což znamená, že Poslanecká sněmovna dominuje nad Senátem v šíři pravomocí.

Poslanecká sněmovna je silnější komorou Parlamentu, která má 200 poslanců, volených na čtyřleté volební období. Poslancem se může stát občan ČR, který dosáhl věku 21 let a má právo volit. Senát jako druhá komora Parlamentu má 81 senátorů, kteří jsou voleni na šestileté volební období, přičemž každé dva roky se obměňuje jedna třetina senátorů. Senátorem může být zvolen občan ČR, který dosáhl věku 40 let a má právo volit. Ústava nepovoluje členství v obou komorách současně.

Hlavní náplní činnosti Parlamentu je tedy zákonodárný proces, spočívající v přijímání nových zákonů, popř. provádění změn dosavadních zákonů prostřednictvím novelizací. Zákonodárnou pravomoc ve smyslu pravomoci podávat návrhy zákonů v ČR mají poslanci, či skupiny poslanců, Senát, vláda a zastupitelstvo vyššího samosprávného celku. Zvláštností je schvalování zákona o státním rozpočtu, jehož návrh může podat pouze vláda. Návrhy zákonů lze podávat jen Poslanecké sněmovně.

Obě komory jsou od sebe oddělené, každá má svůj jednacím řád upravující její činnost a organizační strukturu, každá si sama volí svého předsedu i místopředsedy, každá komora může zřizovat také komise a výbory.

Oddělenost obou komor platí i při hlasování. PS i Senát jsou usnášeníschopné, pokud je přítomna alespoň jedna třetina jejich členů a

souhlas nadpoloviční většiny přítomných poslanců nebo senátorů je potřeba k přijetí usnesení komory. Souhlas nadpoloviční většiny všech poslanců a nadpoloviční většiny všech senátorů je potřeba k přijetí usnesení o vyhlášení válečného stavu, o vyslání ozbrojených sil mimo území ČR, nebo o pobytu ozbrojených sil jiných států na území ČR, a také o účasti na zahraniční akci mezinárodní společnosti, jíž je ČR členem. Ústava dále stanoví souhlas třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů k přijetí ústavního zákona a ratifikaci mezinárodní smlouvy (čl. 39, odst. 1-4 Ústavy ČR).

Jednání Poslanecké sněmovny i Senátu řídí jejich předsedové, popř. místopředsedové dle určeného pořadí. Poslanci i senátoři vstupují do klubů, které jsou zřizovány v obou komorách, dle stranické příslušnosti. Poslanecký klub musí mít minimálně deset členů, senátorský klub minimálně pět členů. Uvnitř poslaneckých klubů se stanovuje také hlasovací disciplína pro schvalování usnesení během zasedání příslušné komory. U usnesení nižší důležitosti může poslanec hlasovat dle svého vlastního přesvědčení, ovšem u nejdůležitějších návrhů je vyžadováno hlasování v souladu s většinovým názorem klubu (Vodička-Cabada, 2011: 320-321).

Poslanecká sněmovna dále zřizuje výbory a komise. Komise se zřizují v případě potřeby, jejich činnost končí s volebním obdobím. Výbory PS jsou povinné a nepovinné, povinné výbory musí PS zřídit vždy, nepovinné zřizuje, pokud se na jejich zřízení usnese. Povinnými výbory PS jsou: organizační výbor, petiční výbor, rozpočtový výbor, mandátový a imunitní výbor, kontrolní výbor, volební výbor a výbor pro evropské záležitosti. Taktéž Senát musí vždy zřídit organizační výbor a mandátový a imunitní výbor, popř. další výbory, na nichž se usnese. Výbory se zřizují dle zákona o jednacím řádu (zákon č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu PS a zákon č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu). Obsazovány by měly být dle zásad poměrného zastoupení. Ve výborech jsou projednávány návrhy zákonů a jejich jednání předchází projednávání návrhu na zasedání komory, rozhodnutí výboru bývá směrodatné pro následné rozhodnutí komory.

Vláda pro svou činnost musí mít podporu Parlamentu. Kontrola vlády je vyhrazena Poslanecké sněmovně. Každá nově jmenovaná vláda musí požádat PS o vyslovení důvěry, pokud důvěru nezíská, jmenuje prezident novou vládu, která taktéž musí požádat o vyslovení důvěry PS. Pokud ani tato nově jmenovaná vláda neuspěje, jmenuje prezident republiky předsedu vlády na návrh předsedy PS. Navržený předseda sestaví novou vládu, která je jmenována prezidentem. Pokud ani třetí jmenované vládě není důvěra vyslovena, může prezident republiky Poslaneckou sněmovnu rozpustit. Poslanecká sněmovna může vládu svrhnout i v průběhu volebního období vyslovením nedůvěry, pro které je potřeba souhlas nadpoloviční většiny všech poslanců. Senát bez součinnosti PS schvaluje jmenování ústavních soudců na návrh prezidenta republiky.

Prezident republiky může rozpustit Poslaneckou sněmovnu v těchto případech: jestliže PS nevysloví důvěru nově jmenované vládě s předsedou jmenovaným na návrh předsedy PS, jestliže se PS do tří měsíců neusnese o vládním návrhu zákona, s jehož přijetím spojila vláda otázku důvěry, jestliže zasedání PS bylo přerušeno na delší než je přípustné období (přerušeni nesmí překročit 120 dní v roce), a pokud nebyla PS po dobu delší než 3 měsíce usnášeníschopná. Prezident republiky rozpustí Poslaneckou sněmovnu i v případě, kdy mu to PS sama navrhne usnesením schváleným třípětinovou většinou všech poslanců. PS nelze rozpustit 3 měsíce před koncem volebního období (čl. 35, odst. 1-3 Ústavy ČR). Pokud dojde k rozpuštění PS, zákonná opatření ve věcech, které nesnesou odkladu přísluší přijímat Senátu (čl. 33, odst. 1 Ústavy ČR).

Zákonodárny proces:

Zákonodárny proces, je postup přijímání nových zákonů, či novelizace zákonů stávajících. Tento postup je ustanovený především Ústavou ČR. Zákony jsou přijímány dle postupu, který má několik fází. První fází je zákonodárna iniciativa, což znamená, že subjekt, zmocněný Ústavou k podání návrhu zákona, jej podá Poslanecké sněmovně. Další fází je proces projednávání návrhu, návrhy se projednávají v Poslanecké sněmovně v trojím

čtení. V prvním čtení se rozhoduje, kterému výboru bude návrh předložen, případně může být vrácen k přepracování. Ve druhém čtení, během rozpravy nad stanoviskem výboru, je možno podávat pozměňovací návrhy. V závěrečném třetím čtení je možno navrhopvat pouze opravy chyb, příp. opakování druhého čtení. Pokud je návrh projednán ve třetím čtení, následuje hlasování o usnesení, zda Sněmovna s návrhem souhlasí. Pokud Sněmovna vysloví souhlas s návrhem zákona, následuje fáze jeho schvalování. Schvalování probíhá nejprve hlasováním v PS, kde k přijetí zákona je potřeba souhlas nadpoloviční většiny přítomných poslanců (prostá většina), pokud se jedná o ústavní zákon, pak je potřeba souhlas třípětinové většiny všech poslanců. Zákon schválený PS je postoupen Senátu, který může zákon schválit, odmítnout, pozměnit nebo vyjádřit vůli nezabývat se jím. Pokud se Senát usnese návrhem zákona se nezabývat, je podle Ústavy tímto usnesením návrh zákona přijat (čl. 48 Ústavy ČR). V případě odmítnutí návrhu zákona Senátem, vrací se zpět do Sněmovny, kde proběhne opětovné hlasování, k přijetí je potřeba již souhlas nadpoloviční většiny všech členů Sněmovny (absolutní většina). Senát také může návrh zákona pozměnit, potom je nutné opětovné hlasování Sněmovny o znění schváleném Senátem. Usnesením PS o schválení je zákon přijat, ale pokud vysloví PS nesouhlas s pozměněným zněním zákona, hlasuje znovu o původním návrhu. K přijetí zákona je nutný opět souhlas nadpoloviční většiny všech poslanců (čl. 46, 47 Ústavy ČR). Přijatý zákon se předkládá k podpisu prezidentu republiky, který má právo zákon (s výjimkou ústavního zákona) do patnácti dnů vrátit s odůvodněním. O takto vráceném zákonu hlasuje opětovně PS, Ústava nepřipouští pozměňovací návrhy. Ke schválení vráceného zákona je potřeba souhlas nadpoloviční většiny všech poslanců, jinak zákon není přijat. Pokud Sněmovna svým hlasováním na návrhu setrvá, je zákon definitivně přijat (čl. 50 Ústavy ČR). Přijatý zákon musí být podepsán předsedou Poslanecké sněmovny, prezidentem republiky a předsedou vlády (čl. 51 Ústavy ČR). K platnosti zákona je zapotřebí, aby byl vyhlášen, zpravidla zveřejněním ve Sbírce zákonů.

3.2 Výkonná moc

Nejvyšší výkonnou moc mají ústřední orgány státu, jejichž postavení je dáno ústavními zákony. Jsou jimi: prezident, vláda a ministři, ústřední výkonné orgány státní správy a jejich instituce (Káňa, 2004: 23). Vrcholovým orgánem výkonné moci je vláda, sestávající z předsedy, místopředsedů a ministrů, nadřazena je všem ostatním orgánům vykonávajícím státní správu, za svou činnost odpovídá Poslanecké sněmovně (čl. 67, 68 Ústavy ČR).

Veřejná správa je upravena částí právního řádu – správním právem. Správní právo je soubor právních norem, které se vztahují na veřejnou správu jako projev realizace výkonné moci ve státě (Kindl, 1998: 9). Zákon související se státní správou je např. zákon č. 2/1969Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČSR, ve znění pozdějších předpisů.

Prezident

Hlavou státu je prezident republiky. Prezidentem může být zvolen ten, kdo je volitelný do Senátu, tzn. občan České republiky, který dosáhl věku 40 let a má právo volit. Prezident je volen na období pěti let v přímých volbách. Navrhovat kandidáta je oprávněna skupina poslanců (nejméně dvacet) nebo skupina senátorů (nejméně deset). Dále může být navržen jakýmkoli občanem ČR, který dosáhl věku 18 let, ovšem v tomto případě musí být návrh podpořen peticí, podepsanou nejméně 50 000 občany ČR oprávněnými volit prezidenta republiky (čl. 56, odst. 5 Ústavy ČR).

Volba prezidenta republiky probíhá volebním systémem absolutní většiny. Kandidát, který obdrží nadpoloviční většinu platných hlasů, je zvolen prezidentem. Pokud žádný z kandidátů nadpoloviční většinu hlasů nezíská, koná se za čtrnáct dnů druhé kolo volby, do kterého postupují dva nejúspěšnější kandidáti z prvního kola. Kandidát, který ve druhém kole získá

nejvyšší počet platných hlasů, je zvolen prezidentem republiky (čl. 56, odst. 2, 3 Ústavy ČR). Zvolení je možné maximálně dvakrát za sebou.

Volbu prezidenta vyhlašuje předseda Senátu, do jehož rukou prezident skládá slib a taktéž se může prezident do rukou předsedy Senátu svého úřadu vzdát. Prezidenta nelze během výkonu funkce trestně stíhat a z výkonu své funkce není odpovědný.

Prezident republiky zastupuje stát navenek a je symbolem vnitřní i vnější svrchovanosti státu (Vodička-Cabada, 2011: 339). Pravomocemi prezidenta republiky jsou jednak pravomoci, které vykonává prezident samostatně, tzn. že není vyžadována kontrasignace členem vlády a jednak pravomoci, které prezident vykonává v součinnosti s předsedou vlády. Do samostatných pravomocí prezidenta republiky patří dle čl. 62 Ústavy jmenování a odvolání předsedy a členů vlády, také přijímá jejich případnou demisi. Prezident dále v rámci samostatného výkonu funkce svolává zasedání Poslanecké sněmovny, za určitých okolností může Poslaneckou sněmovnu i rozpustit, jmenuje soudce Ústavního soudu, předsedu a místopředsedy Nejvyššího soudu, dále jmenuje prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu a členy Bankovní rady České národní banky. Samostatně může prezident odpouštět či zmírňovat tresty uložené soudem, a také odsouzení zahlazovat. Prezident podepisuje zákony přijaté Parlamentem a zároveň má právo, s výjimkou ústavního zákona, přijatý zákon Parlamentu vrátit – suspenzivní veto. V případě suspenzivního veta se zákon vrací do Poslanecké sněmovny, kde je o něm opětovně hlasováno a k přijetí je potřeba min. 101 hlasů. Prezident má také možnost postoupit sporný zákon k posouzení Ústavnímu soudu, protože ten kontroluje legislativní činnost Parlamentu z hlediska ústavnosti.

V součinnosti s předsedou vlády vykonává prezident republiky pravomoci dle čl. 63 Ústavy, zahrnující sjednávání a ratifikaci mezinárodních smluv, přičemž sjednávání může být přeneseno na vládu nebo její jednotlivé členy. Prezident jako vrchní velitel ozbrojených sil také jmenuje a povyšuje generály. Dále prezident vyhlašuje volby do Poslanecké sněmovny a do Senátu, propůjčuje a uděluje státní vyznamenání, jmenuje soudce,

velvyslance. Má právo udělovat amnestii, a také nařídit nezahajování či zastavení trestního řízení (čl. 63, odst. 1 Ústavy ČR). Rozhodnutí vydaná prezidentem v rámci těchto pravomocí vyžadují ke své platnosti spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena, a za tato rozhodnutí odpovídá vláda (čl. 63, odst. 3, 4 Ústavy ČR).

V roce 1989 byl zvolen prezidentem Václav Havel, poslední prezident Československa. Zároveň se Václav Havel stal i prvním prezidentem samostatné České republiky, když byl ve své funkci potvrzen v lednu roku 1993 (Vodička-Cabada, 2011: 339). Václav Havel vykonával funkci prezidenta republiky až do roku 2003. Během výkonu funkce aktivně zasahoval do politického procesu a přispíval k demokratické konsolidaci země (Vodička-Cabada, 2011: 339).

Po skončení funkčního období Václava Havla v roce 2003, byl prezidentem republiky zvolen opět Parlamentem Václav Klaus. Čestný předseda ODS se také nespokojil pouze s reprezentativní povahou funkce a rovněž jako Václav Havel aktivně zasahoval do politiky a využíval své ústavní pravomoci. Václav Klaus byl opětovně zvolen prezidentem v roce 2008. Protože byl zvolen již na druhé funkční období, byla jeho kandidatura v příštích volbách vyloučena. V témže roce (2008) rezignoval Václav Klaus na funkci čestného předsedy ODS, z důvodu názorových neshod se soudobým vedením strany (Vodička-Cabada, 2011: 344). Prezidentské funkční období Václava Klause skončilo v roce 2013.

V roce 2012 byla novelizována část Hlavy třetí Ústavy ČR, z důvodu změny volby prezidenta. Prezidenta nadále již nevolí Parlament, ale je volen v přímých volbách, systémem absolutní většiny. První přímé volby prezidenta se konaly v lednu roku 2013. Současný prezident ČR Miloš Zeman byl zvolen ve druhém kole, do kterého postoupil s jedním protikandidátem K. Schwarzenbergem. Miloš Zeman je tedy historicky prvním prezidentem České republiky, zvoleným v přímých volbách.

Vláda

Vrcholný orgán výkonné moci sestává z předsedy vlády, místopředsedů vlády a ministrů. Prezident republiky jmenuje předsedu vlády a na jeho návrh potom ostatní členy vlády. Vláda je odpovědná Poslanecké sněmovně, před kterou musí do 30 dnů od jmenování předstoupit a požádat ji o vyslovení důvěry (čl. 68 Ústavy ČR). Jestliže Poslanecká sněmovna zamítne žádost vlády o vyslovení důvěry nebo jí vysloví nedůvěru, podá vláda demisi, kterou prezident přijme (čl. 73 Ústavy ČR). Vláda o všem hlasuje společně, k přijetí usnesení je potřeba souhlas nadpoloviční většiny všech členů (čl. 76 Ústavy ČR). Vláda utváří politiku, předkládá většinu zákonů, vydává vyhlášky. Zákonem lze zřídit a stanovit působnost ministerstev a jiných správních úřadů.

Od prvních svobodných voleb v roce 1990 působilo v ČR již několik vládních kabinetů. Ukázalo se, že sestavení vládní většiny není vždy jednoduché a jednání s koaličními partnery byla také mnohdy problematická. Pro ilustraci lze uvést situaci po volbách v roce 2006, kdy se předsedovi ODS M. Topolánkovi, pověřeného sestavením vlády, nedařilo vládu vytvořit. PS vyslovila důvěru koaliční vládě ODS, KDU-ČSL a SZ až v lednu 2007 a v březnu 2009, uprostřed českého předsednictví v EU, ji svrhla vyslovením nedůvěry (Vodička-Cabada, 2011: 347-348). Následně byla vytvořena úřednická vláda odborníků-nestraníků, která dovedla zemi až k řádným volbám v roce 2010.

3.3 Soudní moc

V ČR vykonávají soudní moc jménem republiky nezávislé soudy. Soudní moc je vnitřně rozčleněna na soustavu obecných soudů, což jsou agendy civilní, trestní a správní, a jeden soud zvláštní, což je Ústavní soud.

Hlavní zásady obecného soudnictví vymezuje Ústava ČR. Soudní soustava je čtyřstupňová a tvoří ji Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy. Zvláštním zákonem je stanovena jejich působnost a organizace (čl. 91 Ústavy ČR). Na nejnižší úrovni existují soudy okresní, které rozhodují většinu

sporů jako první instance. Vyšší, zejména odvolací instancí pro okresní soudy, jsou soudy krajské, na následující úrovni jsou dva vrchní soudy, k nimž lze podat odvolání vůči krajským soudům. Vrchní soudy sídlí v Praze a Olomouci. Vrcholnými soudními orgány jsou Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud, oba sídlící v Brně (Vodička-Cabada, 2011: 365). Nejvyšší soud je dovolacím orgánem, který rozhoduje o mimořádných opravných prostředcích týkajících se civilního a trestního práva. Nejvyšší správní soud rozhoduje ve věcech správního soudnictví (Vodička-Cabada, 2011: 366).

Soudce jmenuje prezident republiky a může jím být bezúhonný občan s vysokoškolským právnickým vzděláním (čl. 93 Ústavy ČR). Při výkonu funkce musí být soudci nezávislí a nestranní. Soudci rozhodují většinu případů jako samosoudci, zákon č. 131/2002 Sb. stanoví případy, kdy soudci rozhodují v senátu a také jeho složení. V senátu jsou rozhodovány kompetenční spory justice, ve složení šesti soudců: tři soudci Nejvyššího soudu a tři Nejvyššího správního soudu (Vodička-Cabada, 2011: 366). Rozhodování soudců je vázáno zákonem, pokud dojde soud k závěru, že zákon, jehož má být pro rozhodnutí případu použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu (čl. 95 Ústavy ČR). Soudní rozsudky jsou vždy vyhlašovány veřejně.

Ústavní soud

Ústavní soud funguje jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy ČR). Ústavní soud byl poprvé ustaven v roce 1921 mimo hierarchii soudní soustavy. Jeho funkční období bylo desetileté a ÚS fungoval pouze jedno funkční období, do roku 1931. Pro druhé funkční období nebyl naplněn, ale v právním řádu zůstal. Rozhodování Ústavního soudu bylo ukončeno za Protektorátu. Ústavní zákon předpokládal existenci Ústavního soudu i v období komunistického režimu, avšak ještě v roce 1989 nebyl vytvořen (Balík-Hloušek-Holzer-Šedo, 2007: 67, 105, 170). Nově vytvořen byl Ústavní soud po vzniku samostatné České republiky v roce 1993, jeho úprava je obsažena v Ústavě ČR a v zákoně č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu. Ústavní soud má své sídlo v Brně.

Pro výkon soudce Ústavního soudu musí mít bezúhonný občan, volitelný do Senátu, vysokoškolské právnické vzdělání a být nejméně deset let činný v právnickém povolání. Soudce Ústavního soudu jmenuje prezident, na dobu deseti let, se souhlasem Senátu. Ústavní soud je složen z 15 soudců (čl. 84 Ústavy ČR). Pokud Senát nedá souhlas s trestním stíháním soudce Ústavního soudu, je takovéto stíhání navždy vyloučeno. Ústavní soud je vnitřně členěn na předsedu, dva místopředsedy a čtyři tříčlenné senáty. Předseda a místopředsedové stojí v čele Ústavního soudu, nejsou členy senátů, ale mohou v nich zástupně zasedat. Prvním předsedou Ústavního soudu byl jmenován v roce 1993 Zdeněk Kessler, současným předsedou Ústavního soudu je Pavel Rychetský. Za soudce Ústavního soudu byli jmenováni odborníci, kteří se nezkompromitovali svým působením v komunistickém systému (Vodička-Cabada, 2011: 358).

Ústava ČR dává Ústavnímu soudu poměrně rozsáhlé pravomoci. Ústavní soud může zrušit zákony a právní předpisy, či jejich ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem. O zrušení právních předpisů nebo jejich ustanovení, jsou-li v rozporu se zákonem, může rozhodnout i Nejvyšší správní soud, má-li tuto pravomoc určenu zákonem. Ústavní soud dále rozhoduje o ústavních stížnostech proti nezákonnému zásahu státu do pravomocí orgánů územní samosprávy, či proti zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených práv a svobod. Ústavní soud dále rozhoduje ve věcech ověření volby poslance nebo senátora, při pochybnostech o ztrátě volitelnosti, či neslučitelnosti funkcí poslanců a senátorů, posuzuje návrh prezidenta na zrušení usnesení Poslanecké sněmovny a Senátu, rozhoduje v případě ústavní žaloby proti prezidentu republiky, podané Senátem. Významnou pravomocí Ústavního soudu je také řešení sporů státních orgánů a orgánů územních samospráv o rozsah kompetencí. Rozhodování sporů o rozsah kompetencí může být také zákonem předáno Nejvyššímu správnímu soudu, pokud již nepřísluší, dle zákona, jinému orgánu. V případě rozpuštění politické strany, či zásahu do její činnosti, určuje Ústavní soud, zda takovéto rozhodnutí je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony. V případě ratifikací mezinárodních smluv, rozhoduje Ústavní soud o souladu smlouvy s ústavním pořádkem ČR a smlouvu je možné ratifikovat až po rozhodnutí Ústavního soudu o souladu (čl. 87 Ústavy ČR). Po vyhlášení rozhodnutí Ústavního soudu zákonem předepsaným

způsobem, je toto rozhodnutí vykonatelné a tutíž závazné pro všechny orgány i osoby (čl. 89 Ústavy ČR).

Ústavní soud je kontrolním orgánem legislativní činnosti parlamentu. Jeho kompetence mu umožňují postavit se moci zákonodárné i výkonné, zároveň může zasáhnout do rozhodovací praxe obecných soudů. Návrh na zrušení zákona pro jeho protiústavnost, může podat prezident republiky, skupina poslanců (nejméně 41), skupina senátorů (nejméně 17) a senát Ústavního soudu, popř. fyzická či právnická osoba současně s ústavní stížností (Vodička-Cabada, 2011: 360). Ústavní soud významně zasáhl v roce 2000, proti novele volebního zákona pro volby do Poslanecké sněmovny. V tomto případě Ústavní soud rozhodl, že zákon č. 204/2000 Sb. neodpovídá Ústavě pro silné většintvorné účinky a diskriminaci menších stran (Vodička-Cabada, 2011: 360-361). Judikatura Ústavního soudu se týká nejen volebních pravidel, ale také politických stran, především ohledně jejich financování. V roce 2009 vydal Ústavní soud rozhodnutí ve věci zrušení mimořádných voleb. Tyto volby měly být uskutečněny na základě jednorázového ústavního zákona č. 195/2009 Sb., Ústavní soud však došel k závěru, že takto nelze zkrátit funkční období Poslanecké sněmovny a vyhlásit předčasné volby (Vodička-Cabada, 2011: 362). Ústavní soud také prohlásil za protiústavní doplňky obsahově nesouvisející se schvalovaným zákonem, což je další příklad plnění funkce Ústavního soudu v systému dělby moci (Vodička-Cabada, 2011: 360, 363).

Největší částí agendy Ústavního soudu jsou ústavní stížnosti, jichž je ročně podáno několik tisíc. Zmínit lze judikaturu ohledně restitucí, ve které Ústavní soud rozšířil a upřesnil okruh restituentů, odmítl snahy sudetských Němců o restituce, potvrdil časovou hranici roku 1948 a zamítl zrušení dekretů prezidenta Beneše (Vodička-Cabada, 2011: 363).

4 VOLEBNÍ SYSTÉM

Volby v moderních demokratických režimech bývají označovány jako „*svátek demokracie*“ a volební právo je zahrnuto mezi základní politická práva v demokratickém režimu. Je vyjádřením toho, že svobodné a soutěživé volby jsou základním předpokladem demokratického politického systému. Význam voleb pro legitimitu státní moci je velký. Z tohoto důvodu se volby konají i v nedemokratických systémech, lze však pochybovat o jejich svobodě i soutěživosti. V demokratické společnosti se pomocí voleb vyjadřuje většinová vůle. Svobodné volby lze charakterizovat jako „*proces, ve kterém jsou respektována lidská práva a svobody, především svoboda slova, shromažďování a takřka neomezená možnost registrovat se jako volič nebo jako kandidát*“ (Kubát, 2007: 252).

Volební právo v demokratických společnostech bývá definováno jako všeobecné, rovné a přímé rozhodování tajným hlasováním. Všeobecné volební právo znamená, že právo volit má každý člověk, splňující podmínky nabytí volebního práva; rovné právo vyjadřuje skutečnost, že každý hlas má stejnou hodnotu a každý občan má jeden hlas; přímé právo označuje systém přímé volby kandidátů; tajné hlasování vyjadřuje nemožnost zjistit, jak který volič volil (Klíma, 1998: 186-189). Důležitým kritériem svobodných voleb je také jejich pravidelnost v předem stanovených lhůtách.

Volby, jako způsob výběru osob pro určitou pozici, mají několik základních funkcí a cílů. Hlavní funkcí svobodných voleb je funkce legitimační - volby jako výlučný způsob získání legální politické moci. M. Kubát dále uvádí ještě funkci odpovědnostní a dále funkci zajištění možností a ochrany politických menšin – tuto funkci označuje jako „*zajištění reprezentace politických menšin*“ (Kubát, 2007: 253-254). Za hlavní cíle svobodných voleb M. Kubát považuje „*vznik reprezentace, docílení politické stability, dosažení shody mezi mocí a očekáváními většiny obyvatel, pozitivní selekci elit*“ (Kubát, 2007: 253).

4.1 Volební systémy

Volební systém je způsob realizace voleb na základě stanovených pravidel. Volebních systémů existuje velké množství, v zásadě ale bývají rozlišovány tři základní typy volebních systémů: systém většinový, proporční a smíšený.

Většinový volební systém je založen na pravidle, že mandát získává vítěz, tzn. strana nebo kandidát, který obdržel od voličů v daném volebním obvodu nejvíce hlasů. Rozhodující tedy je většina hlasů – „*vítěz bere vše*“. Toto pravidlo platí i v případě vícemandátových volebních obvodů, kde mandáty jsou rozdělovány také na základě většiny hlasů. Protože tato většina může být relativní či absolutní, dělí se většinové volební systémy dále na relativně většinové systémy a absolutně většinové systémy. Rozdíl spočívá v počtu potřebných hlasů. Zatímco u relativního systému stačí na vítězství více hlasů, než má kterýkoli další kandidát (vítěz může mít tedy celkově např. jen 35 % hlasů), u absolutního systému je požadavek mnohem tvrdší. Zde nestačí mít pouze nejvíce hlasů, k vítězství je potřeba dosáhnout nadpoloviční většiny všech hlasů. Volby založené na principu absolutního systému je možné uskutečnit pomocí dvou způsobů, podle nichž se tento volební systém dále dělí. Prvním způsobem je dvoukolový většinový systém, známý především z různých prezidentských voleb, v ČR se používá i při volbách do Senátu. Druhou možností je alternativní hlasování, které je pouze jednokolové (Lebeda, 2004: 22-26).

Proporční volební systémy bývají nazývány také jako systémy poměrného zastoupení a jsou nejpoužívanějšími volebními systémy při volbách, např. do parlamentů. Jejich podstatou je rovnováha mezi získanými hlasy a počtem obsazovaných mandátů. „*Teoretickým cílem proporčních volebních systémů tedy je, aby se procentuální počet hlasů rovnal procentuálnímu počtu mandátů. V praxi je však tento cíl nerealizovatelný a proporční volební systémy mají většinový nebo proporční účinek*“ (Kubát, 2007: 262-263). Proporční volební systémy se vyskytují ve dvou základních variantách, které se od sebe liší podobou hlasovacích lístků. „*Pokud si volič vybírá mezi kandidátkami stran, popřípadě si může sestavovat kandidátku vlastní, jedná se o listinné systémy. Pokud má volič*

možnost vybírat jediného kandidáta pomocí preferencí, jde o jednojmenné přenosné hlasování“ (Lebeda, 2004: 26). Výsledné rozdělení mandátů u proporčních volebních systémů je závislé na několika faktorech. Důležitým faktorem je velikost volebních obvodů – čím větší obvod, tím je vyšší proporcionalita. Přidělování mandátů probíhá pomocí volebních kvót či volebních dělitelů, což jsou vzorce pro převod počtu hlasů na počet mandátů. Technickým prostředkem je další faktor poměrných systémů, totiž uzavírací klauzule, která zabraňuje vstupu velkého počtu stran do parlamentních orgánů. Jedná se o procentní vyjádření počtu hlasů, které musí strana získat pro vstup do parlamentu celostátně a zabraňuje tedy drobným stranám v účasti na rozdělování mandátů (Lebeda, 2004: 27-35).

Smíšený volební systém je vlastně kombinací volebních systémů většinových a proporčních při volbě jednoho zastupitelského sboru. Rozlišují se dvě základní kategorie smíšených volebních systémů, systémy závislé kombinace a systémy nezávislé kombinace. Přičemž systémy závislé kombinace i systémy nezávislé kombinace se ještě dále dělí na různé typy.

Každý volební systém má určité výhody i nevýhody, ale neexistuje jeden nejlepší a ideální, nebo univerzální volební systém, který by se dal úspěšně aplikovat kdekoli a v kterémkoli režimu. *„Při sestavování celkového volebního systému v nových demokraciích nebo při reformách v již zavedených moderních režimech musí brát politici inženýři v úvahu mnoho aspektů: tradice, ekonomickou úroveň, politickou kulturu a pluralitu společnosti“* (Klíma, 1998: 249).

4.2 Volební systém v ČR

Volební systém České republiky obsahuje většinový i proporční typ volebních systémů. Občané mají možnost ovlivňovat politické dění po dosažení věku 18 let v celkem šesti různých volbách. Prezident republiky je volen v přímých volbách, volby do Poslanecké sněmovny se konají podle zásad

poměrného zastoupení, volby do Senátu se konají podle zásad většinového systému a členové zastupitelstev obcí a vyšších územních samosprávných celků jsou voleni podle zásad poměrného zastoupení. Od vstupu ČR do Evropské unie v roce 2004 mají občané možnost volit své zástupce i do Evropského parlamentu. Nejnižší volební účast je u voleb do Senátu a do Evropského parlamentu.

PREZIDENT REPUBLIKY

V roce 2012 byla novelizována třetí hlava Ústavy ČR z důvodu změny volby prezidenta. V roce 2013 proběhla historicky úplně první přímá volba hlavy státu. Prezident republiky je volen na pět let a může jím být zvolen občan, který je volitelný do Senátu, tzn. je občanem ČR, má právo volit a dosáhl věku 40 let. Zvolení je možné pouze dvakrát po sobě (čl. 19, 54-57 Ústavy). Možnost hlasovat v přímé volbě využilo v prvním kole 61,31 % voličů a v kole druhém hlasovalo pro vybraného kandidáta 59,11 % voličů².

PARLAMENT ČR: SENÁT

V ČR plní Senát svou funkci druhé komory Parlamentu od roku 1996 kdy byl naplněn volbami. Má lichý počet členů: 81. Senátoři jsou voleni na dobu šesti let přímou volbou, každé dva roky je volena třetina senátorů, tzn. vždy jedenkrát za dva roky je jedna třetina Senátu obměněna. Volby v roce 1996 byly prvními senátními volbami, proto bylo zvoleno všech 81 senátorů (Vodička-Cabada, 2011: 257). Volby probíhají podle zásad většinového systému, systému absolutní většiny v jednomandátových volebních obvodech. Pro úspěch hned v prvním kole je potřeba nadpoloviční většiny hlasů. Pokud není takový kandidát, postupují do druhého kola dva kandidáti s nejvyšším počtem hlasů, v druhém kole je zvolen kandidát, který obdržel vyšší počet hlasů. Senátorem může být zvolen občan ČR, který má právo volit a dosáhl věku 40 let (čl. 15, 18-19 Ústavy). Zájem voličů o volby do Senátu není příliš velký, protože je často považován za nadbytečný. (Vodička-Cabada, 2011: 256). Volební účast v druhém kole voleb do Senátu

² Zdroj: Volební server ČSÚ, dostupné na: www.volby.cz, 25.03.2013.

v roce 1996 činila 30,63 % voličů, v roce 2002 to bylo 32,55 % voličů a v roce 2010 činila volební účast v druhém kole pouze 24,64 % voličů³.

PARLAMENT ČR: POSLANECKÁ SNĚMOVNA

Těžištěm zákonodárné moci v ČR je Parlament, přičemž jeho Poslanecká sněmovna je silnější komorou než Senát, protože má větší pravomoci. Poslanecká sněmovna má 200 členů, volební období je čtyřleté. Poslancem může být zvolen státní občan ČR, který má právo volit a dosáhl věku 21 let. Pro volby do Poslanecké sněmovny je Ústavou stanoven volební systém podle zásad poměrného zastoupení. Volební zákon byl schválen v roce 1993 jako vysoce proporční a umožňující vstup do Parlamentu i malým stranám – listinný poměrný systém. Vstup do Sněmovny byl zamezen drobným stranám pomocí pětiprocentní uzavírací klauzule, což znamená, že pro vstup do Parlamentu bylo zapotřebí překročit tuto hranici na celorepublikové úrovni. V případě koalic se hranice dosažených platných hlasů zvyšovala: dvoučlenné koalice 7 %, trojčlenné 9 % a vícečlenné 11 %. Volební systém navázal na systém „první republiky“ použitím Hagenbach-Bischoffovy formule k rozdělení mandátů, která je považována za vysoce proporční a umožňující vstup malých stran do Parlamentu (Lebeda, 2004: 232-233). V této podobě proběhly volby do Poslanecké sněmovny naposledy v roce 1998, pro následující volby v roce 2002 byla provedena úprava volebního systému. Důvodem byla snaha usnadnit sestavování vládních koalic posílením silnějších stran. *„Výsledkem se stal poměrný systém, který měl výrazněji posilovat zisky silnějších stran na úkor stran slabších. Hlavními rysy tohoto systému se stalo 35 malých volebních obvodů, ve kterých byla v jediném skrutiniu aplikována modifikovaná D’Hondtova formule. Ústavní soud však na počátku roku 2001 klíčové části volební reformy zrušil. Podle jeho rozhodnutí nebyly v souladu s principem poměrného zastoupení, který je pro volby do Sněmovny vyžadován Ústavou“* (Lebeda, 2004: 231).

³ Zdroj: Volební server ČSÚ, dostupné na: www.volby.cz, 25.03.2013

Od roku 2002 je používán nový volební systém, který pro rozdělování mandátů používá jako volební formuli D'Hondtova dělitele, v této souvislosti bylo zrušeno druhé skrutinium rozdělování mandátů, změněna byla dále uzavírací klauzule pro koalice. „*Uzavírací klauzule se zvyšuje o pět procent přímo úměrně počtu koalujících stran. Konkrétně tedy 10 %, 15 % a 20 %, pro dvoučlenné, tříčlenné a více jak tříčlenné koalice. Hodnota uzavírací klauzule pro jednotlivé strany (5 %) se nezměnila*“ (Lebeda, 2004: 237). Změna systému se týkala i volebních obvodů, kterých bylo ustanoveno 14 a kryjí se s krajským členěním. Technicky změněn byl charakter kandidátních listin se systémem preferenčních hlasů, a které mají smysl pouze v menších obvodech (Lebeda, 2004: 238-244). Právo volit své zástupce do Poslanecké sněmovny využívá velká část voličů. Například v roce 1996 byla volební účast 76,41 % oprávněných voličů, v roce 2002 volilo 58,00 % a v roce 2010 přišlo k volbám 62,60 % voličů⁴.

ZASTUPITELSTVA KRAJŮ

Zastupitelstvo je klíčovým a rozhodujícím orgánem krajské samosprávy, mandát vzniká zvolením a funkční období je 4 roky. Volby se řídí principem poměrného zastoupení, podobně jako volby do Poslanecké sněmovny. Volič obdrží kandidátní listiny registrovaných politických stran, politických hnutí, popř. jejich koalic. Volič může na vybrané kandidátní listině uplatnit přednostní hlas a označit nejvýše čtyři kandidáty. Počet mandátů v zastupitelstvu je stanoven podle počtu obyvatel na 45 u krajů do 600 tis. obyvatel, u krajů s počtem obyvatel od 600 tis. do 900 tis. je to 55 mandátů a v krajích nad 900 tis. obyvatel tvoří zastupitelstvo 65 členů. Volební zákon stanoví způsob rozdělení mandátů jen mezi politické strany, hnutí a koalice, které v rámci kraje získaly alespoň 5 % z celkového počtu platných hlasů. Podmínkou výkonu funkce člena krajského zastupitelstva je složení zákonem předepsaného slibu na prvním zasedání zastupitelstva (Grospič, 2000: 238-239). Volby do krajských zastupitelstev patří

⁴ Zdroj: Volební server ČSÚ, dostupné na: www.volby.cz, 25.03.2013.

mezi ty s menší volební účastí. Například v roce 2000 přišlo k těmto volbám 33,64 % oprávněných voličů, v roce 2008 to bylo 40,30 % voličů a v roce 2012 využilo své právo volit zástupce do krajského zastupitelstva 36,89 % voličů⁵.

ZASTUPITELSTVA OBCÍ

Volby do zastupitelstev obcí se konají každé 4 roky systémem poměrného zastoupení. Právo volit má občan ČR, který dosáhl věku 18 let a je v obci přihlášen k trvalému pobytu. Právo volit má také občan jiného státu, který dosáhl věku 18 let, je v obci přihlášen k trvalému pobytu a právo volit mu přiznává mezinárodní úmluva, kterou je ČR vázána (Zákon 491/2001 Sb. o volbách do zastupitelstev obcí). Voliči obdrží před volbami jeden hlasovací lístek, na kterém jsou kandidátky všech stran. Volič může křížkem označit vybranou stranu, kterou chce zvolit, nebo také jednotlivé kandidáty napříč všemi kandidujícími stranami. Počet hlasů pro jednotlivé kandidáty však nesmí přesahovat stanovený počet členů zastupitelstva, který se určuje podle počtu obyvatel obce. Účast voličů ve volbách do obecních zastupitelstev je poměrně vysoká, například v roce 1994 přišlo k volbám 62,26 % oprávněných voličů, v roce 2002 to bylo 45,51 % voličů a v roce 2010 rozhodovalo ve volbách 48,50 % voličů⁶.

EVROPSKÝ PARLAMENT

Z hlediska volební účasti patří poslední místo volbám do Evropského parlamentu, které se u nás poprvé konaly v roce vstupu ČR do Evropské unie, tj. v roce 2004. Zástupci jsou do Evropského parlamentu voleni na pětileté volební období. Pro tyto volby je území ČR jedním volebním obvodem (Zákon č. 62/2003 Sb. o volbách do Evropského parlamentu). ČR má v Evropském parlamentu 22 zástupců. Pro kandidáty do Evropského parlamentu platí věková hranice 21 let, zároveň nesmí být zbaveni práva být voleni. Podmínkou není občanství ČR. Právo volit má občan ČR, který dosáhl věku 18 let a občan jiného členského

⁵ Zdroj: Volební server ČSÚ, dostupné na: www.volby.cz, 25.03.2013.

⁶ Zdroj: Volební server ČSÚ, dostupné na: www.volby.cz, 25.03.2013.

státu, který dosáhl věku 18 let a je nejméně 45 dnů veden v evidenci obyvatel (Zákon 62/2003 Sb. o volbách do Evropského parlamentu). Volebním systémem je systém poměrného zastoupení. Volební účast ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 byla pouze 28,32 % voličů. Další volby, které proběhly v roce 2009, měly volební účast obdobnou: 28,22 % oprávněných voličů⁷.

⁷ Zdroj: Volební server ČSÚ, dostupné na: www.volby.cz, 25.03.2013.

5 ÚZEMNÍ SAMOSPRÁVA V ČR

Stát jako nejběžnější forma politické organizace společnosti má vnitřní a vnější funkce. Vnější funkcí je řešení vztahů k jiným státům, vnitřní funkce se soustřeďují na zajištění oblastí bezpečnostní, právní, ekonomické, sociální a kulturní. V demokratické společnosti není většinou jediným nositelem veřejné moci jen stát, ale existuje zde i samospráva, tzn., že státní správa je decentralizovaná. Decentralizace obecně znamená rozčlenění nebo rozdělení správních úkolů, v tomto smyslu jde především o přenesení úkolů na samosprávné orgány (obce, kraje). Při decentralizované státní správě centrální zákonodárná moc tvoří prvotní právní normy a výkon části státní správy ponechává samosprávám. Decentralizace je tedy výkon veřejných úkolů při nichž mají obce a města veřejnou moc a tyto úkoly vykonávají místo státu. Oproti tomu dekoncentrace je výkon v přenesené působnosti, výkon některých činností pro stát. Dekoncentrace je tedy proces předání výkonu státní správy blíže občanům (Schlesinger-Němcová-Lukl-Drahovzal).

Od roku 1993 probíhala v ČR reforma veřejné správy. Veřejná správa je správou ve veřejném zájmu a její reforma představuje změnu systému veřejné správy. Již v roce 1990 byly obnoveny obecní samosprávy, dále vzniklo 14 vyšších územně samosprávných celků – krajů, od roku 2003 byly zrušeny okresní úřady a místo nich vykonávají obecní úřady s rozšířenou působností ve svém obvodu činnosti státní správy. Veřejná správa představuje výkon veřejné moci, která se tedy dělí na moc státní, vykonávanou státní správou a zbývající moc veřejnou, vykonávanou samosprávami (Kindl, 1998: 10).

5.1 Související předpisy

Předpis nejvyšší právní síly, který vymezuje územní samosprávu a členění státu je Ústava ČR. Hlava sedmá v člancích 99 až 105 člení ČR v rámci územní samosprávy na obce a kraje, stanovuje jejich hierarchii, určuje spravování zastupitelství, upravuje volby do zastupitelstev a jejich působnost. Článek 103

Ústavy ČR byl zrušen a nahradil ho ústavní zákon č. 347/1997 Sb. o vytvoření vyšších územních samosprávných celků.

Dalšími důležitými zákony, které již konkrétněji upravují jednotlivé oblasti územní samosprávy jsou: zákon č. 128/2000 Sb. o obcích (obecní zřízení) ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 129/2000 Sb. o krajích (krajské zřízení) ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 130/2000 Sb. o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů, zákon č. 157/2000 Sb. o přechodu některých věcí, práv a závazků z majetku ČR do majetku krajů, zákon č. 243/2000 Sb. o rozpočtovém určení výnosu některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní) ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 250/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů ve znění pozdějších předpisů, nebo zákon č. 314/2002 Sb. o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a o stanovení obcí s rozšířenou působností.

5.2 Samosprávy

5.2.1 Obec – základní jednotka samosprávy státu

Obec je základním nejnižším samosprávným celkem v ČR, který je právnickou osobou, samostatně hospodařící s vlastním majetkem a vlastními finančními zdroji. Obec je územním společenstvím jejích obyvatel (Zubíková-Drábová, 2007: 50).

Základním předpisem pro obecní samosprávu je zákon o obcích č. 128 z roku 2000, který byl novelizován v roce 2006. Základními pilíři obce jsou: území, občané, samospráva.

Území:

Územím je souvislý územní celek vymezený hranicí. Celá Česká republika se tedy skládá z území jednotlivých obcí. Sloučení obcí, či vznik nové obce

oddělením části od původní obce je upraveno zákonem. Se souhlasem Ministerstva vnitra je obec oprávněna změnit název obce, dále rozhoduje o názvech ulic, čtvrtí nebo veřejných prostranství, určuje popisná, orientační a evidenční čísla včetně jejich provedení. Všechny názvy se uvádějí v českém jazyce (Svoboda, 2000: 16-18).

Občané:

Všechny fyzické osoby, které jsou v obci přihlášeny k trvalému pobytu a mají české státní občanství, jsou občany obce. Občané, kteří dovršili věk 18 let, mohou vůči obci uplatňovat např. tato práva: volit zastupitelstvo obce a zároveň být sami do zastupitelstva voleni, vyjadřovat se k návrhům rozpočtu obce, nahlížet do zápisů a usnesení z jednání zastupitelstva, vyjadřovat svá stanoviska k projednávaným věcem na zasedáních zastupitelstva, nebo hlasovat v případném místním referendu.

Samospráva:

Samospráva je možná pouze v demokratickém zřízení a umožňuje občanům aktivně se podílet na věcech, které se jich přímo týkají. „*Obce vykonávají takzvaný spojený model veřejné správy. Jde vlastně o současný výkon samostatné působnosti, tedy samosprávy, a současně výkon přenesené působnosti, tedy státní správy*“ (Schlesinger-Němcová-Lukl-Drahovzal, 2010: 14).

Samospráva představuje decentralizovanou moc, která spravuje své vlastní záležitosti a záležitosti veřejného zájmu. Jako právnická osoba s právní subjektivitou jedná svým jménem, samostatně se rozhoduje a samostatně hospodáří se svým majetkem a finančními prostředky dle schváleného rozpočtu. Významným zdrojem příjmů obce jsou dotace od státu, podíl na daních odváděných do státního rozpočtu, místní poplatky, dary. Výkon samosprávy obce nepodléhá jinému orgánu a je závislý především na možnostech a potřebách obce. Obec v rámci své samostatné působnosti tedy spravuje sama sebe, záležitosti obce a záležitosti občanů obce a dále záležitosti, které do samostatné působnosti

svěřuje zákon – tj. například zřízení obecní policie, zřizování školských zařízení nebo vydávání obecně závazných vyhlášek obce (Káňa, 2004: 42,47). Rozsah samostatné působnosti je v některých oblastech upřesněn dalšími zákony, např. zákon č. 565/1990 Sb. o místních poplatcích, zákon č. 185/2001 Sb. o odpadech, zákon č. 133/1985 Sb. o požární ochraně, či zákon č. 257/2001 Sb. o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).

V rámci přenesené působnosti vykonávají obce státní správu, kterou na ně přenesl stát. Rozsah této přenesené státní správy je vždy určen zákony. Obce vydávají nařízení a správní rozhodnutí na principu jednotné státní správy. Podle počtu obyvatel a činností, které v obcích jejich úřady vykonávají na základě svěřeného rozsahu výkonu veřejné správy, členíme obce na tři typy. Obce I. typu jsou obce a obecní úřady s výkonem správy v základním rozsahu. Rozsah státní správy je minimální, jedná se o malé obce, které plní základní samosprávnou funkci. Tyto malé obce v ČR převažují. Obce II. typu jsou obce s pověřenými obecními úřady. Tyto obce zabezpečují kromě samosprávy i státem pověřenou správu pro občany i jiných obcí. Jedná se např. o matriční úřady, pečovatelské služby nebo stavební úřady. Obce III. typu jsou obce a obecní úřady s rozšířenou působností. Tyto obce např. vedou evidence občanských průkazů, cestovních dokladů, motorových vozidel, řidičů a další občanské záležitosti, jejichž rozsah je určen zákony; např. zákon č. 314/2002 Sb. o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností (Schlesinger-Němcová-Lukl-Drahovzal, 2010: 15).

Podle velikosti rozlišujeme obce, města a městysy, statutární města. Zvláštní postavení má Hlavní město Praha, které je obcí a zároveň i samostatným krajem. Postavení je upraveno zvláštním zákonem č. 131/2000 Sb. o hlavním městě Praze, jehož městské části, na které se vnitřně člení, mají částečnou právní subjektivitu. Toto neplatí u zákonem o obcích určených významných měst, která se označují jako města statutární. Počet statutární měst se mění, v současnosti je jich 26: Brno, České Budějovice, Děčín, Frýdek-Místek, Havířov, Hradec Králové, Chomutov, Jablonec nad Nisou, Jihlava, Karlovy Vary, Karviná,

Kladno, Liberec, Mladá Boleslav, Most, Olomouc, Opava, Ostrava, Pardubice, Plzeň, Praha (de facto), Prostějov, Přerov, Teplice, Ústí nad Labem a Zlín. „Statutární města se od ostatních měst odlišují tím, že mají právo obecně závaznou vyhláškou – statutem – stanovit městské části nebo obvody, které jsou samosprávnými jednotkami s vlastními orgány jako jiné obce. Na městské části nebo městské obvody lze statutem přenést výkon některých pravomocí města v oblasti samostatné nebo přenesené působnosti, s výjimkou vlastnit majetek a vydávat obecně závazné vyhlášky“ (Schlesinger-Němcová-Lukl-Drahovzal, 2010: 15). Statutární město je spravováno magistrátem, v čele městské rady stojí a zástupcem města je primátor. Obec je městem, pokud má alespoň 3000 obyvatel. Označení město stanovuje vláda a je to spíše čestný titul, který nemá vliv na kompetence obce.

Orgány obce:

Orgány spravující obec jsou: zastupitelstvo obce, rada obce, starosta obce, obecní úřad, výbory, komise a zvláštní orgány obce.

Zastupitelstvo obce:

Zastupitelstvo obce je nejvyšším orgánem obce, jeho členové jsou voleni ve volbách na čtyřleté období. Podle počtu obyvatel a velikosti územního obvodu se určuje počet členů zastupitelstva, který je v rozpětí 5-9 členů u nejmenších obcí, 35-55 členů mají obce s více než 150 tis. obyvateli, Praha má zastupitelů 70 (Vodička-Cabada, 2011: 388). Pravomoci jednotlivých členů zastupitelstva jsou rovnocenné, ale členové mohou být buď tzv. uvolnění nebo neuvolnění zastupitelé. Uvolněný zastupitel je ten, kdo je pro výkon funkce zastupitele uvolněn ze svého dosavadního pracovního poměru a funkci tedy vykonává jako své zaměstnání, za které také pobírá měsíční odměnu. Neuvolněný člen vykonává funkci bez uvolnění z pracovního poměru a vyplácení odměny záleží na rozhodnutí zastupitelstva obce. Zastupitelé ale nejsou zaměstnanci obce a proto jejich vztahy s obcí se neřídí zákoníkem práce.

Pravomoc zastupitelstva obce stanovuje zákon o obcích v § 84 a § 85. Pravomoci jsou v zákoně rozděleny do dvou skupin, do prvního okruhu patří rozhodování ve věcech patřících do samostatné působnosti obce a do druhého okruhu je zařazeno rozhodování v majetkových záležitostech. Zastupitelstvu obce je tedy vyhrazeno například: schvalovat program rozvoje obce; schvalovat rozpočet obce a závěrečný účet obce; vydávat obecně závazné vyhlášky; zřizovat trvalé a dočasné peněžní fondy obce; zřizovat a rušit právnické osoby, příspěvkové organizace a organizační složky obce; volit starostu, místostarosty a další členy rady obce; zřizovat a rušit obecní policii; uzavírat smlouvy o přijetí a poskytnutí úvěru nebo půjčky a další (zákon č. 128/2000 Sb., o obcích).

Jednání zastupitelstva obce je vždy veřejné a zasedá podle potřeby, nejméně však jednou za tři měsíce. Zasedání svolává a řídí zpravidla starosta. Aby byla usnesení zastupitelstva platná, musí být zasedání usnášeníschopné – tzn. musí být přítomna nadpoloviční většina všech členů a k rozhodnutí nebo volbě je nutný souhlas nadpoloviční většiny všech členů zastupitelstva. Jednání zastupitelstva se řídí jednacím řádem vydaným zastupitelstvem.

Rada obce:

Rada obce je výkonným orgánem obce v oblasti samostatné působnosti. Je podřízena obecnímu zastupitelstvu, kterému podává zprávy o své činnosti. Rada obce se nevolí v obcích, kde počet členů zastupitelstva je nižší než 15. Funkci rady zde vykonává starosta. Radu obce tvoří starosta, místostarosta, příp. místostarostové a další zastupitelstvem zvolení členové rady. Rada obce má své kompetence vyhrazené zákonem a patří mezi ně např. zabezpečování hospodaření obce podle schváleného rozpočtu, vydávání nařízení obce a také zadávání veřejných zakázek (Schlesinger-Němcová, Lukl, Drahovzal, 2010: 19).

Starosta:

Starostu volí zastupitelstvo obce ze svých řad, zastupitelstvu je také starosta za výkon své funkce odpovědný. Starosta zastupuje obec navenek, je jejím představitelem. Řídí jednání zastupitelstva a schůze rady – výkon jejího

usnesení může pozastavit, podepisuje právní předpisy obce (Káňa, 2004: 50). Vykonává také pravomoci rady, pokud obec radu nevolí a je odpovědný za informování veřejnosti o činnosti obce. Zástupcem starosty je místostarosta, kterých může zastupitelstvo zvolit i více.

Obecní úřad:

Obecní úřad tvoří starosta, místostarostové a zaměstnanci, kteří jsou v pracovním poměru. Obce II. a III. typu ze zákona zřizují funkci tajemníka, který je za řádné plnění úkolů obecního úřadu odpovědný starostovi. Úkoly v samostatné působnosti obecnímu úřadu ukládá zastupitelstvo nebo rada obce. K zajištění veřejného pořádku v obci může být zřízena obecní policie, kterou řídí starosta. Strážníci jsou zaměstnanci obce a dohlíží na dodržování zákonů a obecních vyhlášek na území obce. Obecní úřad dále také pomáhá v činnosti komisím a řídí organizace zřízené obcí (Káňa, 2004: 51-52).

Výbory, komise a zvláštní orgány obce:

Zastupitelstvo může zřizovat orgány poradní a kontrolní v oblasti samostatné působnosti obce – výbory. Zřízení výboru finančního a kontrolního je povinné ze zákona a zákon také stanovuje jejich náplň činnosti, ale nejsou jim svěřeny žádné pravomoci (Zákon č. 128/200 Sb., o obcích). Finanční výbor kontroluje hospodaření obce, kontrolní výbor kontroluje plnění usnesení zastupitelstva a dodržování právních předpisů. Výbor musí být nejméně tříčlenný a předsedou je člen zastupitelstva. Práve zastupitelstva obce je zřizování i dalších výborů, např. osadního nebo místního výboru.

Iniciativními a poradními orgány rady obce jsou komise, které jsou výkonnými orgány v oblasti samostatné působnosti rady obce. Komise, které nejsou podřízeny radě obce, může zřizovat také starosta a jedná se potom o zvláštní orgány obce. Tyto orgány nejsou podřízeny orgánům obce; jedná se např. o povodňové komise (Schlesinger-Němcová-Lukl-Drahovzal, 2010: 21).

5.2.2 Kraj a krajská samospráva

Ústavou ČR a zákonem č. 129/2000 Sb., o krajích byly stanoveny vyšší územní samosprávné celky – kraje. Kraj sdružuje obce na svém správním území a je správním útvarem, neboli krajskou správou. Kraj je samosprávný činitel, který stojí mezi obcemi a centrální vládou a rozhoduje o věcech, které není možné řešit na úrovni obce, a zároveň je a ani nemůže řešit centrální vláda (Káňa, 2004: 16-17). ČR je rozdělena na celkem 14 vyšších územních samosprávných celků. Jsou jimi: Hlavní město Praha, Jihočeský kraj se sídlem v Českých Budějovicích, Jihomoravský kraj se sídlem v Brně, Karlovarský kraj se sídlem v Karlových Varech, Královéhradecký kraj se sídlem v Hradci Králové, Liberecký kraj se sídlem v Liberci, Moravskoslezský kraj se sídlem v Ostravě, Olomoucký kraj se sídlem v Olomouci, Pardubický kraj se sídlem v Pardubicích, Plzeňský kraj se sídlem v Plzni, Středočeský kraj se sídlem v Praze, Ústecký kraj se sídlem v Ústí nad Labem, kraj Vysočina se sídlem v Jihlavě a Zlínský kraj se sídlem ve Zlíně (Káňa, 2004: 55).

Občanem kraje je každá fyzická osoba, která je přihlášená k trvalému pobytu v územním obvodu kraje a je občanem ČR. Občané starší 18 let mají právo volit a být voleni do zastupitelských orgánů kraje, účastnit se zasedání zastupitelstva, nahlížet do spisů, usnesení, rozpočtu a závěrečného účtu kraje, podávat návrhy, připomínky a hlasovat v krajském referendu (Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích).

Kraj je vlastníkem majetku a s ním samostatně hospodaří dle vlastního rozpočtu. Zdrojem příjmů jsou dotace státu a státních fondů, pokuty, poplatky aj. *„Kraj má právo na samosprávu, spolupracuje s obcemi a konzultuje záměry kraje s orgány obcí. Při výkonu přenesené působnosti jsou orgány kraje podřízeny příslušnému rezortnímu ministerstvu. Ministerstva koordinují vydávání směrnic, řídí výkon státní správy vydáváním právních předpisů, přezkoumávají rozhodnutí orgánů kraje a kontrolují výkon na svěřeném úseku“* (Káňa, 2004: 57-58).

Samostatná a přenesená působnost kraje:

Vztah kraje a obcí na daném území, pokud se týká výkonu samostatné působnosti, je rovnoprávným. Kraj není obcím nadřízený, spolupracuje s obcemi a nesmí zasahovat do jejich samostatné působnosti, nevyžaduje-li to ochrana zákona. Při výkonu přenesené působnosti se orgány obcí musí řídit pokyny svých nadřízených orgánů, kterými jsou orgány kraje a příslušná ministerstva.

V rámci samostatné působnosti spravuje kraj své vlastní záležitosti, hospodaří se svým majetkem, sestavuje rozpočet, zabývá se rozvojem kraje, výchovou, vzděláváním, kulturním rozvojem, upravuje práva a povinnosti osob na území kraje obecně závaznými výhláškami. Řídit se musí zákony a právními předpisy. Koncepce, která zahrnuje nejrůznější oblasti vlivu, je program rozvoje kraje (Kryštof-Průša-Mik, 2010: 161). Dopravní obslužnost je další významnou kompetencí krajů.

Do samostatné působnosti patří i zákonodárná iniciativa kraje v podobě návrhů zákonů, které je možno předkládat Poslanecké sněmovně. Velký význam má dotační politika kraje. Kraj poskytuje dotace jak z vlastních prostředků (např. občanským sdružením nebo nestátním neziskovým organizacím působícím v oblasti sportu a tělovýchovy, sociálních služeb, kultury, vzdělávání, ochrany zvířat, protidrogových aktivit nebo prevence kriminality), tak i distribuuje některé státní prostředky např. na sociální péči, ochranu památek, rozvoj venkova (Kryštof-Průša-Mik, 2010: 161).

Orgány kraje jsou povinny zabezpečit v rámci přenesené působnosti kraje výkon státní správy, který jim byl svěřen zákonem. Mezi nejdůležitější kompetence patří vydávání nařízení kraje v mezích zákonů, řešení krizových situací, při kterých hejtman může vyhlásit stav nebezpečí a zejména se jedná o správní řízení.

Vztahy obce a kraje:

Při samosprávné činnosti se obce a kraje doplňují. Kraje jsou na rozdíl od obcí vybaveny zákonodárnou iniciativou, aby mohly prosazovat vůli samospráv, a proto kraj působí jako koordinátor zájmů obcí. Vztahy mezi obcemi a kraji jsou

v oblasti regionálního rozvoje, v dotační politice kraje, při územním plánování, společně se řeší krizové situace, kraj přezkoumává, jak obce hospodaří, nebo uděluje souhlas se jmenováním a odvoláváním tajemníků obecních a městských úřadů.

Orgány kraje:

Kompetence se v krajích dělí, podobně jako u obcí, kterým se podobá i uspořádání, mezi radu kraje a zastupitelstvo kraje. Dalšími orgány jsou hejtman a krajský úřad.

Zastupitelstvo kraje:

Zastupitelstvo kraje je nejvyšší orgán kraje, který rozhoduje o nejdůležitějších věcech patřících do samostatné působnosti kraje. Vyhrazeno je mu např. předkládat návrhy zákonů Poslanecké sněmovně ČR, vydávat obecně závazné vyhlášky, schvalovat územně plánovací dokumentaci a programy rozvoje, schvalovat rozsah dopravní obslužnosti pro území kraje, schvalovat rozpočet kraje a závěrečný účet a další (Káňa, 2004: 56). Jednání zastupitelstva svolává hejtman a je vždy veřejné. Zastupitelstvo zřizuje také výbory: finanční, kontrolní, školský, dopravy a další, které mu předkládají návrhy a stanoviska.

Rada kraje:

Rada kraje je výkonný orgán kraje, odpovědný zastupitelstvu, tvoří ho hejtman, jeho náměstci a členové. Počet členů rady je určen podle počtu obyvatel kraje na 9 (kraj do 600 tis. obyvatel), nebo 11 (kraj nad 600 tis. obyvatel). Rada kraje mimo jiné stanovuje organizační složky kraje, v oblasti samostatné působnosti ukládá úkoly krajskému úřadu, vyřizuje připomínky a návrhy obcí, právnických osob i občanů.

Hejtman:

Hejtman zastupuje kraj navenek, volí ho zastupitelstvo kraje ze svých členů. Hejtman plní úkoly uložené zastupitelstvem nebo radou, podepisuje

vyhlášky a právní předpisy, stanovuje i zvláštní orgány pro výkon přenesené působnosti, informuje občany o činnosti krajských orgánů.

Krajský úřad:

Krajský úřad plní úkoly v samostatné působnosti, které mu ukládá zastupitelstvo a rada, pomáhá v činnosti výborům, přezkoumává rozhodnutí vydaná podřízenými orgány, organizuje kontroly vybraných činností obecních úřadů. Zároveň zabezpečuje výkon státní správy na základě zákonného zmocnění. Krajský úřad se člení na odbory, oddělení, sekretariáty ředitele, hejtmana a zástupců hejtmana, v čele úřadu stojí ředitel, odpovědný hejtmanovi a nadřízený všem zaměstnancům.

Organizací, která hájí a prosazuje společné zájmy krajů, koordinuje řešení společných problémů v rámci ČR a také přispívá k efektivnější spolupráci svých členů se zahraničními kolegy, je *Asociace krajů České republiky*. Členství je možné pouze pro kraje ČR a členy asociace je již všech 14 krajů.

5.3 Obecně závazné vyhlášky

„Obecně závazná vyhláška je právní předpis obsahující právní normy vydávané městskými částmi, obcemi a vyššími územně samosprávnými celky. Jde o součást právního řádu ČR. Obecně závazná vyhláška je mocenským právním nástrojem určeným k plnění úkolu obce, či vyššího územně samosprávného celku při řešení místních nebo krajských či zemských záležitostí. Obecně závazné vyhlášky vydané v oblasti samosprávy mají povahu prvotních normativních právních aktů, tato primárnost vyplývá z akceptace práva na samosprávu v moderním demokratickém státě. Obecně závazné vyhlášky vydané v oblasti přenesené státní správy mají povahu sekundárních právních aktů“ (Koudelka, 1998: 11). V oblasti samostatné působnosti je obecní zastupitelstvo oprávněno přijímat obecně závazné vyhlášky, v případě přenesené působnosti má toto oprávnění rada, v obou případech je formou přijetí usnesení.

Cílem reformy veřejné správy bylo také dát občanům větší možnost zapojit se do záležitostí, které je obklopují a samostatně rozhodovat o věcech, které se jich přímo dotýkají. Výrazem zájmu občanů o komunální politiku je jejich účast ve volbách do zastupitelstev, která je stabilně poměrně vysoká vzhledem k jiným volbám. Velkým problémem na všech úrovních správy jsou však finance a možnosti jak posílit územní rozpočty není mnoho.

6 POLITICKÉ STRANY A ORGANIZOVANÉ ZÁJMY V ČR

Jednou z nejdůležitějších součástí každého demokratického politického systému jsou politické strany. Jsou to právě politické strany, které prostřednictvím voleb usilují o získání moci. Politickými aktéry stranického systému nejsou jako jeho součást pouze politické strany, ale i různé zájmové skupiny. Zájmovými skupinami mohou být různé odbory, komory, svazy, organizace apod. Základní rozdíl mezi politickými stranami a zájmovými skupinami lze velmi obecně vyjádřit jejich postojem k moci. Zatímco politická strana se snaží získat a vykonávat moc, zájmové skupiny se snaží získat a uplatňovat vliv na výkon moci, ale sami o ni neusilují (Kopeček, 2005: 11).

6.1 Politické strany

Ve stranickém systému demokratického státu je rozhodující silou systém politických stran, které kandidují ve volbách, následně obsazují poslanecké mandáty i vládní funkce podle své volební úspěšnosti. Na nich a na disciplinovanosti jejich členů pak závisí i stabilita celého stranického systému (Klíma, 1998: 13). Není jednoduché definovat politickou stranu stručně a výstižně a přitom se všemi důležitými aspekty, proto je definic politických stran velké množství. Politickou stranu lze definovat shrnutím jejích základních znaků. *„Na prvním místě bývá zmiňována trvalost organizační struktury a existence místních územních struktur a centrálního vedení, dále ideologická orientace a/nebo prezentování určitého programu, případně alespoň základního politického cíle, a někdy také snaha získávat společenskou podporu nejenom prostřednictvím voleb“* (Kopeček, 2005: 11).

Politické strany plní ve společnosti několik důležitých funkcí. Jednou z hlavních funkcí politických stran je prostřednictvím voleb zajistit státu vládnoucí elitu do klíčových pozic v orgánech státní moci a správy. Strany šíří své programy a ideologie, zároveň také ovlivňují veřejné mínění a přispívají k jeho vytváření. Fungují jako spojovací článek mezi státem a společností a jsou

způsobem zapojení společnosti do politického života (Křížkovský-Adamová, 1991: 52-53).

V České republice jsou politické strany zmíněny v Ústavě, čl. 5 stanovuje, že *„politický systém je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítající násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů“* (čl. 5 Ústavy). Politická strana tedy musí být demokratická, aby byla povolena její oficiální existence jako politické strany, další náležitosti, jako je její název, struktura, obsah, a co je nutné dodržet upravuje zákon.

6.1.1 Vývoj politických stran v ČR po roce 1989

Listopadové události roku 1989 znamenaly velkou změnu pro politický systém republiky. Po pádu komunistické strany jako vedoucí strany ve společnosti (i v systému Národní fronty) začalo vznikat velké množství politických stran. Tyto strany můžeme na základě jejich vzniku rozdělit do čtyř hlavních proudů. První skupinou jsou zcela nově vzniklé strany. Druhým proudem jsou strany, které svým vznikem navázaly na demokratickou tradici v minulosti – z období „první republiky“, příkladem je ČSSD. Třetí skupinou jsou strany, které za komunistického režimu byly součástí systému Národní fronty. Z tohoto systému pro roce 1989 vystoupily a transformovaly se na strany demokratické, příkladem je Československá strana lidová. Čtvrtým proudem jsou strany, které naopak navázaly na komunistický režim, takovou stranou je KSČM, od které se všechny ostatní strany distancovaly (Cabada-Šanc, 2005: 109).

Počáteční fáze vytváření politických subjektů je charakteristická vznikem masových hnutí. V České republice vzniklo jako opozice vůči Komunistické straně Českoslovenka Občanské fórum, na Slovensku se vytvořila Veřejnost proti

násilí. Již od počátku transformace politického systému se tedy vyvíjely politické systémy obou republik, ještě v rámci federace, odděleně. Ke vstupu do Federálního shromáždění postačovalo stranám překročit volební klauzuli pouze v jedné republice. Český stranický systém prošel od roku 1989 několika základními fázemi. Jsou jimi fáze utváření a následné stabilizace systému, které jsou rozlišitelné jednotlivými volebními obdobími PS Parlamentu (Cabada-Šanc, 2005: 108). Z těchto základních fází vychází následující přehled vlád, postup je zvolen po jednotlivých volebních obdobích.

a) Období do prvních svobodných voleb

Konec roku 1989 byl ve znamení fáze vyjednávání, kdy jednotlivými celky byly Občanské fórum a Veřejnost proti násilí, jako opoziční hnutí vůči totalitní Komunistické straně. OF, jako spontánně vzniklé politické hnutí působící v české části federace, si jako hlavní cíl stanovilo uskutečnění svobodných voleb. Občanské fórum i přes svůj sílící vliv, zůstávalo stále politickým hnutím, jehož součástí bylo 14 politických subjektů (Cabada-Šanc, 2005: 109-110). Názorové spektrum uvnitř Občanského fóra bylo tedy velmi pestré a vedlo k pozdějšímu oddělování některých politických subjektů. O přeměně OF z hnutí v politickou stranu rozhodl sněm na počátku roku 1991. Názorová nejednotnost v otázce přeměny nakonec způsobila rozdělení OF na dvě části v únoru 1991. Jednu skupinu tvořili zastánci politické strany – vytvoření Občanské demokratické strany (ODS). Druhá skupina požadovala zachování hnutí – vytvoření Občanského hnutí (OH) (Novák, 2004: 268-269).

Již v raných fázích vývoje systému se konstituovaly hlavní politické strany, jejichž relevantnost je vyjádřena pozdějším zastoupením v Parlamentu. *„Před volbami v červnu roku 1990 bylo v Československu zaregistrováno 66 politických stran a hnutí, do Federálního shromáždění kandidovalo 23 stran, hnutí a koalic, z toho 16 v České republice“* (Cabada-Šanc, 2005: 115).

b) Období 1990 - 1992

„Zárodečná podoba českého stranického systému se tedy formovala v soutěži mezi OF a KSČ. Obě formace ale již v tomto období procházely

vnitřním vývojem, který znemožňoval vytváření jakýchkoli stabilnějších vzorců fungování české stranické soutěže. To umožnilo Občanskému fóru dominovat federální i české politice až do prvních svobodných voleb roku 1990. Přesvědčivé vítězství OF (přes 50% hlasů) bylo jasným signálem, že fakticky skončila éra, jíž dominoval spor mezi Komunistickou stranou a Občanským fórem“ (Hloušek, 2005: 443).

Volby konané v červnu roku 1990 přinesly suverénní vítězství Občanského fóra. Dalšími subjekty, kterým se podařilo překonat pětiprocentní volební klauzuli a získat mandát v Parlamentu byly KSČ, Křesťanská a demokratická unie (KDU) a Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS). Překvapením byl neúspěch Strany zelených, do Parlamentu se nedostala ani obnovená Česká strana sociálně demokratická (ČSSD).

Zásadní změnou tohoto volebního období je rozpad Občanského fóra na dva politické subjekty. Občanská demokratická strana (ODS) si do svého čela zvolila V. Klause, předsedou Občanského hnutí (OH) byl zvolen J. Dienstbier. Samostatně se rozhodla nadále působit i Občanská demokratická aliance (ODA) dosud součást OF.

Další ve volbách úspěšnou stranou byla koalice křesťanských stran (KDU), která se ovšem záhy rozpadla. Člen koalice Československá strana lidová (ČSL) v čele s J. Luxem iniciovala vznik nového subjektu s původním názvem Křesťanská a demokratická unie (KDU), se kterým se v roce 1992 sloučila (Cabada-Šanc, 2005: 120). Nově vzniklá KDU-ČSL se profilovala na konfliktní linii církev – stát, a do dalších voleb kandidovala samostatně.

Představitelem nacionalistické konfliktní linie bylo Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS), jehož volební úspěch byl překvapením. Hnutí bylo založeno na myšlence moravského regionalismu.

Komunistická strana Československa (KSČ) se stala stranou opoziční. V tomto volební období došlo k zániku strany poté, co z ní vystoupila Komunistická strana Slovenska. Nástupním subjektem se v ČR stala Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), ze které se dále odštěpily

proreformní frakce. Do dalších voleb kandidovala KSČM v koalici s hnutím Demokratická levice a pod neutrálním názvem Levý blok (Cabada-Šanc, 2005: 121).

„Rozklad Občanského fóra (a v menší míře rovněž pozdější rozpad HSD-SMS) byl neklamným znamením neodvratného neúspěchu experimentu s všelidovým hnutím jakožto stabilní operační jednotkou v rámci pluralitního stranickopolitického systému. Byl tak potvrzen příklon k politické straně jakožto základnímu článku celého řetězce zprostředkování politické vůle občanů a zájmů sociálních skupin“ (Fiala-Strmiska, 2005: 1365).

c) Období 1992 – 1996

V tomto volebním období se začíná zjednodušovat a zpřehledňovat stranické spektrum. Volby v červnu 1992 byly především ve znamení soupeření ODS a OH. OH v těchto volbách propadla, zvítězila ODS v koalici s Křesťansko demokratickou stranou (KDS). Na Slovensku vyhrálo volby Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS) v čele s V. Mečiarom a stalo se nejsilnější slovenskou politickou stranou. Proběhlo mnoho jednání o podobě koalice ODS a HZDS, ovšem bezvýsledně. Jako neslučitelný se jevil spor o politický program a ekonomické reformy, jehož důsledkem byl plán na rozdělení federace. 1. 1. 1993 vzniká Česká republika jako samostatný stát. Protože se stranické systémy obou částí federace vyvíjely po roce 1989 v podstatě samostatně, neměl rozpad federace na český stranický systém a jeho vývoj žádný zásadní vliv. Poslanci zvolení ve volbách do České národní rady obsadili Poslaneckou sněmovnu Parlamentu, poslanci Federálního shromáždění měli naplnit Senát jako druhou komoru Parlamentu ČR. K tomu však došlo až po následujících volbách v roce 1996.

Ve volbách v roce 1992 se strany začínají vymezovat nejčastěji na ose pravice – levice. Z levicových stran získaly zastoupení v Parlamentu ČSSD, koalice Levý blok, koaliční hnutí Liberálně sociální unie (LSU) a HSD-SMS. Pravicové strany ODS v koalici s KDS, KDU-ČSL a ODA vytvořily po volbách první koaliční vládu, ve které byly zastoupeny všechny tyto čtyři pravicové politické subjekty. Pětiprocentní volební klauzuli se podařilo překročit také

obtížně zařaditelné radikální straně Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ), která uspěla s jednoduchým nacionalismem a díky populistickému předsedovi M. Sládkovi.

Koaliční vláda v čele s V. Klausem byla poměrně stabilní, dominantní postavení měla volebně nejúspěšnější ODS, která jako hlavní úkol vytyčila ekonomickou transformaci. V průběhu tohoto období došlo k integraci koaličního partnera do ODS a Křesťansko demokratická strana (KDS) jako samostatný subjekt zanikla (Cabada-Šanc, 2005: 125). Další koaliční partneři ODA a KDU-ČSL v tomto období musely také řešit vnitrostranické spory a pokles preferencí.

Do Parlamentu poprvé vstoupila roku 1992 Česká strana sociálně demokratická (ČSSD), ale její význam nebyl velký. Postavení ČSSD se začíná zlepšovat se zvolením M. Zemana za předsedu strany, který svou rétorikou a snahou o sjednocení levicové opozice její pozice posílil. V průběhu volebního období se strana stává nejsilnějším opozičním levicovým subjektem (Cabada-Šanc, 2005: 126).

Po volbách se nejsilnějším levicovým subjektem stal Levý blok, což byla koalice KSČM a Demokratické levice (DL). V průběhu volebního období se koalice rozpadla, vnitřní rozpory řešila i KSČM. Po zvolení M. Grebeníčka předsedou KSČM odešly dvě proreformní skupiny členů a vytvořily nově Stranu demokratické levice (SDL) a stranu Levý blok (LB). KSČM se tedy netransformovala, přesto její voličská základna zůstala stejně početná. Ostatní strany se od KSČM distancovaly, a tak její pozice v systému je izolovaná (Cabada-Šanc, 2005: 128).

d) Období 1996 - 1998

Volby v roce 1996 byly ve znamení nástupu ČSSD a redukce politických stran zastoupených v Parlamentu na 6 subjektů z původních 8 předešlého období. Volby sice vyhrála ODS, ale ne již tak přesvědčivě, volební zisk byl 29,62 % hlasů, ČSSD zaujala druhé místo s 26,44 % hlasů (Fiala-Strmiska, 2005: 1369). Pětiprocentní klauzuli překročili ještě KSČM, KDU-ČSL, SPR-RSČ a ODA. Volební výsledky odrážely stav ekonomiky, která začínala selhávat. Uvnitř ODS se tvoří napětí, zvyšuje se podpora levice, ČSSD se konsoliduje.

Výsledky voleb způsobily problematickou situaci pro vytvoření vlády. Vládní koalice z předešlého období složená z ODS, ODA a KDU-ČSL v tomto období získala dohromady pouze 99 mandátů a nemohla tedy vytvořit většinovou vládu. Jednání probíhala i s ČSSD, ale velká koalice mezi ODS a ČSSD vytvořena nebyla. KSČM a SPR-RSČ nebyly přizvány k žádnému jednání a zůstávaly v izolaci. Dohodnuta byla obnova koalice ODS, ODA a KDU-ČSL, ale protože mohla vytvořit pouze menšinovou vládu, ČSSD se rozhodla tuto vládu tolerovat. Předsedou vlády se stal opět V. Klaus a předseda ČSSD Miloš Zeman se stal předsedou Poslanecké sněmovny (Cabada-Šanc, 2005: 130-131). ČSSD umožnila koalici vládnout svou neúčastí na hlasování.

Vládní koalice ovšem nebyla jednotná, v tomto období se množí především spory ODS a KDU-ČSL. KDU-ČSL, která se stává více „středovou“ stranou, posiluje svůj vliv a jako potencionálního partnera ji začíná vnímat i ČSSD. KDU-ČSL svou pozicí uprostřed politického spektra měla značný koaliční potenciál pro obě strany, který ovšem nedokázala ve vzniklé situaci využít (Fiala-Strmiska, 2005: 1370).

ODS má spory s koaličními partnery, zároveň prochází vnitrostranickou krizí. Ke ztrátě důvěryhodnosti dochází i kvůli neprůhlednému financování strany. V důsledku rozkolu ODS se začíná formovat strana nová: Unie svobody. Menšinová koaliční vláda se ukazuje jako nefunkční a v listopadu 1997 J. Lux s KDU-ČSL koalici opouští, ODA je následuje a záhy celá vláda končí. Nahrazena je novou poloúřednickou vládou, jejímž předsedou se stal guvernér České národní banky Josef Tošovský. Jednalo se o vládu dočasnou, neboť ODS i ČSSD svou důvěru podmínily vypsáním předčasných voleb na červen 1998. Vláda byla složena ze zástupců bývalé koalice a z nestraníků, ODS odchází do opozice. Vláda J. Tošovského měla ČR dovést k předčasným volbám a vládla tedy pouze po přechodné období, které bylo hodnoceno pozitivně.

e) Období 1998 – 2002

V červnu 1998 se konaly předčasné volby, které přinesly vítězství ČSSD. Tento výsledek se očekával, druhou nejúspěšnější stranou byla ODS, která získala nakonec více hlasů než se čekalo. Volební výsledek ČSSD: 32,31 %

hlasů, ODS získala 27,74 % hlasů (Fiala-Strmiska, 2005: 1371). Zastoupení v Parlamentu obhájila také KSČM i KDU-ČSL. Novým politickým subjektem zastoupeným v Parlamentu byla Unie svobody (US), do které vstoupili i někteří bývalí členové ODS. SPR-RSČ své zastoupení v Parlamentu ztratila, ODA kvůli rozporům uvnitř strany i ztrátě voličstva do těchto voleb vůbec nekandidovala.

I když ČSSD ve volbách zvítězila, většinu se jí získat nepodařilo a jednání o sestavení koalice a vlády, vedená předsedou ČSSD M. Zemanem, nebyla jednoduchá. Na variantu koalice ČSSD, KDU-ČSL a US odmítla přistoupit Unie svobody. Výrazem snahy o vytvoření stabilního prostředí v ČR byla „Opoziční smlouva“, kterou mezi sebou uzavřely ČSSD a ODS. ODS souhlasila s tolerancí menšinové vlády a umožnila vládnout ČSSD. „Tolerančním patentem“ jsou nazývány dodatky k Opoziční smlouvě. Jednalo se např. o dohodu, že o státním rozpočtu budou obě strany rozhodovat společně, zároveň se dohodly na změně volebního systému, který by posílil zisky velkých stran. Pozdější pokus o volební reformu úspěšný nebyl (Fiala-Strmiska, 2005: 1372).

Malé strany ve snaze posílit své šance v senátních volbách se spojily a vytvořily jednu společnou kandidátní listinu. Členy této čtyřkoalice byly KDU-ČSL, Unie svobody (US), ODA a přidala se ještě Demokratická unie (DEU). V senátních volbách roku 1998 zaznamenalo toto uskupení velký úspěch – získalo 14 mandátů (Fiala-Strmiska, 2005: 1373). Před následujícími volbami do Sněmovny se však ukázala nutnost redukce čtyřkoalice. Jedním z důvodů byly odlišné programy stran a dále také nutnost překročit ve volbách dvacetiprocentní aditivní klauzuli pro čtyř a vícečlenné uskupení, která se zdála být „neprůchodná“. Z tohoto důvodu se Unie svobody sloučila s Demokratickou unií a vytvořila jednu stranu: US-DEU, Občanská demokratická aliance (ODA) byla z koalice odstraněna. Čtyřkoalice se po těchto krocích přeměnila na koalici dvou stran a to KDU-ČSL a US-DEU.

f) Období 2002 – 2006

Před volbami v roce 2002 vzniklo několik nových pravicových subjektů, které měly zájem o zastoupení v Parlamentu a změnu politického stylu, ovšem žádná z těchto stran se po volbách 2002 do Parlamentu nedostala. Bez úspěchu

skončila samostatně kandidující ODA a také Republikáni Miroslava Sládka. Strana zelených a Sdružení nezávislých byly nejsilnějšími mimoparlamentními stranami, obě překročily hranici 2 % hlasů, což je ovšem na vstup do Parlamentu nepostačující.

Ve volbách v roce 2002 zvítězila ČSSD: 30,20 % hlasů, ODS získala 24,47 % hlasů, oproti minulým volbám zvýšila svůj volební zisk KSČM: 18,51 % hlasů a koalice KDU-ČSL a US-DEU získala společně 14,27 % hlasů (Fiala-Strmiska, 2005: 1374). Žádný další subjekt zastoupení v Parlamentu nezískal a dá se říci, že se stranický systém, co se týče jeho hlavních aktérů, stabilizoval.

ČSSD do těchto voleb již odmítl vést M. Zeman a za svého nástupce určil V. Špidlu, který ale nebyl typem pro agresivní politiku. V. Špidla sestavil koaliční vládu s KDU-ČSL a US-DEU, která měla ve Sněmovně pouze těsnou většinu 101 hlasů. Koalice nebyla příliš sourodá, stát začal utrácet za různé pobídky, daňové prázdniny, rozšiřoval se sociální systém a to vše vedlo k růstu zadlužování státu. Sama ČSSD nebyla vnitřně jednotná a existovalo zde velké vnitřní napětí. V roce 2002, po kritikách části ČSSD, V. Špidla rezignoval na post premiéra vlády i předsedy ČSSD. Novým předsedou se stal Stanislav Gross, který byl zároveň pověřen sestavením nové vlády (Šanc, 2005: 143-148). Výsledkem jednání bylo obnovení koalice ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, která se i nadále potýkala s mnoha neshodami. ODS tentokrát již odmítla podpořit menšinovou vládu ČSSD a oslovit komunisty ohledně podpory, či spolupráce se zatím nikdo neodvážil. Stanislav Gross nedokázal ustát politický tlak, odstoupil z postu premiéra a v čele nové vlády stanul doposud ne příliš známý místopředseda ČSSD Jiří Paroubek. J. Paroubek obnovil koalici, jeho největší snahou však bylo získat zpět ztracené preference voličů a kvůli prosazení požadavků strany neváhal oslovit i KSČM.

Typické pro toto volební období je personalizace politiky, pro strany byly důležité výrazné osobnosti schopné agresivní rétoriky. Takovou osobou byl například předseda ODS M. Topolánek, nový předseda ČSSD J. Paroubek, nebo předseda KDU-ČSL M. Kalousek. Pro US-DEU znamenalo toto období politický ústup.

g) Období 2006 – 2010

Volby v roce 2006 byly vnímány jako duel mezi ČSSD a ODS. Obě strany v těchto volbách zaznamenaly historické zisky, nicméně k většině to nestačilo ani jedné. Vítězem voleb se stala ODS se ziskem 35,4 % hlasů, druhá ČSSD obdržela 32,3 % hlasů. Zastoupení ve Sněmovně získala dále KSČM – té od minulých voleb počet hlasů poklesl na 12,8 %, se značným úbytkem hlasů vstoupila do Sněmovny i čtvrtá v pořadí KDU-ČSL. Poslední parlamentní stranou tohoto volebního období byla Strana zelených SZ, pro které bylo překročení 5 % klauzule velkým úspěchem (Vodička-Cabada, 2011: 261).

Volby skončily patem, do situace vstoupil prezident V. Klaus, který pověřil sestavením vlády předsedu ODS M. Topolánka. ČSSD přišla s návrhem na vytvoření velké koalice, to však ODS odmítla. První Topolánkova vláda podporu Sněmovny nedostala, prezident však novým sestavením pověřil opět ODS. Předseda ČSSD J. Paroubek zkoušel vyjednat menšinovou vládu ČSSD a KDU-ČSL s tichou podporou KSČM, což bylo odmítnuto novým vedením KDU-ČSL. M. Topolánek sestavil koaliční vládu ODS, KDU-ČSL a SZ, která na druhý pokus důvěru získala díky dvěma poslancům ČSSD, kteří svou avizovanou neúčastí na hlasování vznik vlády umožnili (Vodička-Cabada, 2011: 261-263).

Všechny strany vládní koalice se během celého období potýkaly s neshodami mezi různými názorovými proudy jak v samotné koalici, tak i uvnitř jednotlivých stran. Kritikou nešetřila ani opoziční ČSSD. V souvislosti s předsednictvím ČR v Evropské unii od ledna 2009 bylo potřeba spory eliminovat, avšak ČSSD vyvolala již páté hlasování o nedůvěře vládě, tentokrát úspěšné. Pro nemožnost dohodnout jakékoli nové většinové uskupení ze stávajících politických subjektů bylo vedení země svěřeno úřednické vládě. Tato úřednická vláda, jejímž předsedou se stal Jan Fischer, měla za úkol nejen dovést ČR k novým volbám, ale také převzít a dokončit naše předsednictví v Evropské unii. Předčasné volby se nekonaly a úřednická vláda Jana Fischera dovedla zemi až k volbám řádným, které se konaly na jaře roku 2010.

Během tohoto období se začíná formovat nová politická strana, jejímž iniciátorem se stalo uskupení kolem M. Kalouska v KDU-ČSL. Tato skupina stranu opustila a vytvořila novou pravicovou stranu TOP 09.

h) Období po volbách v roce 2010

ODS do voleb nevede předseda Topolánek, ale nový volební lídr, umírněnější P. Nečas. Opět se očekával souboj mezi pravicí a levicí. Volby v roce 2010 vyhrála dle očekávání ČSSD, ale volební výsledek byl nepříjemným překvapením. Zatímco průzkumy předpokládali vítězství ČSSD se ziskem kolem 35 % hlasů, skutečností byl zisk 22,08 %, ODS skončila druhá se ziskem 20,22 % hlasů - což bylo pro změnu nad očekáváním (Vodička-Cabada, 2011: 265). Zastoupení v Parlamentu získala dvě nová uskupení: TOP 09 s 16,7 % hlasy a Věci veřejné (VV) s 10,88 % hlasy, účast v Parlamentu uhájila i KSČM: 11,27 % hlasů (Vodička-Cabada, 2011: 265). Zastoupení v Parlamentu ztratila Strana zelených.

Novým předsedou ODS se po volbách stal Petr Nečas, který dohodl koaliční vládu s TOP 09 a VV. Tuto pravostředovou koalici Petr Nečas označil za „vládu rozpočtové odpovědnosti“ (Vodička-Cabada, 2011: 265), ale tato vládní koalice není příliš stabilní, důvodem jsou i dozvuky hospodářské krize. Ihned po volbách se J. Paroubek vzdal postu předsedy ČSSD, na kterém ho vystřídal B. Sobotka. V současnosti chybí ČSSD osobnost, která by dokázala strhnout pozornost voličů, ale podobně je na tom i ODS. Výraznou osobností TOP 09 je M. Kalousek, což je v současnosti nejméně oblíbený politik, nicméně stranu provází nejméně skandálů a snaží se držet svého programu. Ovšem politika rozpočtové odpovědnosti se neprojevuje na makroekonomických výsledcích republiky, což opět vyvolává pnutí a neshody, politické aktéry provází také řada korupčních afér. Na snaze řešit korupci postavila svou volební kampaň strana Věci veřejné (VV), která se označuje jako protikorupční strana a do svého čela získala výraznou osobnost, populárního novináře Radka Johna. V současnosti se strana rozdělila na dvě frakce – nově vzniklo uskupení LIDEM, které podporuje vládu.

Volby v roce 2010 ukázaly, že velké strany ztratily část svých voličů, kteří se přesunuly k nově vzniklým stranám. Z nich TOP 09 a VV získaly hned napoprvé zastoupení v Parlamentu. Podle J. Bureše je to projev nespokojenosti voličů s fungováním systému zavedených politických stran (Bureš, 2012: 151).

Zejména strana TOP 09 se do budoucna jeví jako voličsky silná i stabilní strana na pravé straně politického spektra v ČR, což potvrdily i senátní a komunální volby konané na podzim 2010 (Bureš, 2012: 151).

6.1.2 Hlavní současné české politické subjekty

„Politická ideologie je uceleným myšlenkovým systémem, který je využíván jako model pro řízení státu či jiné politické jednotky“ (Rosůlek, 2007: 164). Jednotlivé politické strany mají rozdílné strategie v daňové, rozpočtové i sociální politice. Ekonomická situace zapříčiňuje hlavní spor o hospodářskou politiku ČR mezi sociálními demokraty a Občanskou demokratickou stranou (Vodička-Cabada, 2011: 266).

Levicová hnutí, která vznikla v 19. století, kritizovala stávající kapitalistický řád, a jimi vznikl třetí pól portfolia moderních ideologií: socialismus se umístil nalevo od centristického liberalismu a konzervatismus napravo (Císař, 2005: 11). Cílem levicových hnutí bylo chopit se státní moci a tu potom použít k transformaci společnosti; ze současného pohledu je zřejmé, že první krok byl naplněn – převzetí státní moci (Císař, 2005: 11). Na začátku 90. let 20. století je levice v hluboké krizi, na počátku 21. století se levicové strany zaměřují na problémy ekonomické globalizace (Císař, 2005: 11).

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)

KSČM je v současnosti jediným zástupcem ideologické rodiny komunistických stran. Je nástupnickou stranou a pokračovatelkou Komunistické strany Československa. Vznikla z územní organizace KSČ, která neprošla po roce 1989 transformací, na rozdíl od komunistických stran zemí střední a východní Evropy (Mareš, 2005: 130). Strana si udržuje svůj komunistický původ, navazuje na minulost, čímž si udržuje své tradiční voliče. Významnou osobností strany byl M. Grebeníček (ortodoxní komunist), zvolený za předsedu strany v roce 1993 (Vodička-Cabada, 2011: 283). Uvnitř KSČM přetrvávají, od konce 80. let,

konflikty mezi dogmatickými komunisty a reformisty; reformisté posílili svou pozici pod vedením V. Filipa, který se stal předsedou strany v roce 2005 (Mareš, 2005: 130). Oficiální vedení KSČM deklaruje nový přístup vůči komunistické historii, tyto a další stranické výstupy vyvrací námitky na nereformovatelnost strany (Balík, 2005: 148). Od roku 1989 je KSČM neustále parlamentní stranou, nicméně oficiálně s ní žádná další strana nechce spolupracovat, proto se KSČM nachází v politické izolaci a vlády se od roku 1990 neúčastnila. KSČM sama se spolupráci s především levicovými stranami nebrání, ale otevřené spolupráci se ČSSD vyhýbá, a tak KSČM čeká na vyzvání na zapojení se do politiky. KSČM je stranou antisystémovou, která kritizuje ekonomickou transformaci i demokratický systém (srov. Kubát, 2010). Socialismus je základním programovým cílem KSČM, ke kterému se hlásí i ve svém volebním programu pro volby do Parlamentu v roce 2010. V tomto volebním programu představila KSČM deset základních bodů, které pokládá za způsob řešení současných problémů. Mezi ně tradičně patří práce pro všechny, sociální a právní jistoty, boj proti hospodářské krizi, podpora rodin s dětmi, přístup k informacím aj.⁸ KSČM má početnou členskou základnu, avšak s velkým zastoupením vyšší věkové kategorie.

Česká strana sociálně demokratická (ČSSD)

ČSSD je zástupkyní ideologické rodiny socialistických a sociálně demokratických stran (Cabada-Šanc, 2005:152). Deklaruje svou návaznost na tradiční kořeny sociální demokracie z prvorepublikového období. Prvním předsedou po jejím obnovení v roce 1990 byl J. Horák, který propagoval antikomunistickou politiku (Vodička-Cabada, 2011: 275). Poprvé se do Parlamentu strana dostala po volbách v roce 1992. V roce 1993 se předsedou ČSSD stal M. Zeman a s novým předsedou začíná i přeměna strany, která se stává protipólem k ODS. Ve volbách v roce 1996 již byla druhou nejsilnější stranou. M. Zeman dovedl stranu do vítězných voleb v roce 1998 a stal se

⁸Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010, dostupné na: <http://www.kscm.cz/volby-a-akce/poslanecka-snemovna-pcr6/programove-cile-kscm/volebni-program-2010-2014>, 7.4.2013.

premiérem menšinové vlády tolerované ODS na základě tzv. Opoziční smlouvy (Vodička-Cabada, 2011: 276). Dalším předsedou se stal V. Špidla, kterého posléze vystřídal S. Gross, ale strana si prošla krizí a zároveň jí klesaly volební preference. Novým předsedou byl zvolen agresivní politik J. Paroubek, který zavedl tvrdou stranickou disciplínu. Pro následující volby v roce 2006 zvolil negativní volební kampaň, což byl první ukázkový případ využití negativní politické reklamy (Šatrová, 2012: 152). Volebního vítězství dosáhla strana v roce 2010, ale nevládne. Negativní kampaň se v předvolebním boji roku 2010 již stala hlavní taktikou (Šatrová, 2012: 152). Ve volební kampani pro tyto volby představila strana svůj program „*změny a naděje*“, s podtitulem „*lepší budoucnost pro obyčejné lidi*“, který sliboval mj. snížení zadlužování země, boj proti korupci, kvalitní a dostupné zdravotnictví, férové daně, sociální a spravedlivý stát⁹.

Občanská demokratická strana (ODS)

ODS patří k pravicovým, politicky spíše konzervativním stranám, u nichž se projevují liberální ideologické prvky (Šanc, 2005: 152). ODS vznikla odštěpením od Občanského fóra v roce 1991. Strana je spojená především s osobou V. Klause. Je též spojena s počátkem transformace, hlavně v ekonomickém smyslu. ODS preferuje pravicovou politiku, založenou na tržní ekonomice, odpovědnosti člověka za svůj život, nebo rozpočtové odpovědnosti. ODS má vládní ambice a chce být vůdčí vládní stranou. Nástupcem V. Klause se v roce 2002 stal M. Topolánek, pod jehož vedením strana zaznamenala čtvrté volební vítězství. Umírněnou volební kampaň vedl P. Nečas, který byl zvolen předsedou ODS v roce 2010. Programovým heslem pro volby do PS Parlamentu byla „*Řešení, která pomáhají*“ a jako hlavní cíl následujícího období bylo stanoveno „*zvládnutí krize a dokončení reformy*“, a dále 15 prioritních okruhů, jako např. jednoduché a nízké daně, zdravé veřejné finance, adresný sociální

⁹Volební program ČSSD: „*Program změny a naděje*“, dostupné na: <http://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/>, 7.4.2013.

system, důchodová reforma nebo podpora podnikání¹⁰. Politika ODS se opírá o „čtyři poděbradské artikuly“, formulované v roce 1998: „*soukromí je nedotknutelné, levný stát, nezadlužená budoucnost, solidarita odpovědných*“ (Vodička-Cabada, 2011: 281).

TOP 09

TOP 09 je novou stranou, která vznikla v roce 2009 (k roku vzniku odkazuje číslovka 09 obsažená v názvu strany). Je stranou konzervativní, jako svá programová východiska a principy uvádí Tradice, Odpovědnost, Prosperita – odtud je odvozen také název strany: TOP. Velká část zakládajících členů pochází z konzervativně-liberálního křídla KDU-ČSL, které se v této straně zformovalo kolem M. Kalouska. M. Kalousek se také stal prvním místopředsedou nové strany, předsedou byl zvolen K. Schwarzenberg. Programové heslo TOP 09 pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010 znělo: „*Odpovědní jdou s námi*“ . Programovým cílem bylo především řešení ekonomické, sociální a morální situace v ČR¹¹. Ve volbách v roce 2010 získala strana TOP 09, kandidující ve volební koalici se Starosty a nezávislími 16,7 % hlasů, což znamenalo 41 společně získaných mandátů (Vodička-Cabada, 2011: 286). Od roku 2010 je TOP 09 vládní stranou, vládoucí v koalici s ODS a VV.

Věci veřejné (VV)

Věci veřejné jsou také novou stranou, která na sebe poprvé upozornila v roce 2009 ve volbách do Evropského parlamentu. V témže roce se jejím předsedou stal populární novinář Radek John, který vedl stranu do voleb v roce 2010. „*Strana se prezentovala jako pragmatická a mírně populistická alternativa, jež má nahradit dlouhodobě etablované a nedůvěryhodné politiky*“

¹⁰Volební program ODS, dostupné na: <http://www.ods.cz/politicky-program/volebni-programy>, 7.4.2013.

¹¹ Volební program TOP 09, dostupné na: <http://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program-2010>, 7.4.2013.

(Vodička-Cabada, 2011: 287). Pro svou volební kampaň strana vypracovala „*Desatero VV do voleb 2010*“, ve kterém shrnula své programové zaměření obsahující mj. boj s korupcí, řešení důchodové reformy, sociálních dávek i zdravotní péče, ale také přímou volbu prezidenta, hejtmanů a starostů¹². Ve volbách strana uspěla, stala se součástí pravostředové koalice s ODS a TOP 09. Pozdější aféry a vnitrostranické spory vedly k rozkolu strany, přechodu do opozice a vzniku uskupení LIDEM, které nadále vládu podporuje. Straně výrazně klesly volební preference a její budoucí účast v Parlamentu je nepravděpodobná.

Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová (KDU-ČSL)

KDU-ČSL je křesťansko demokratickou stranou. V období totality byla ČSL součástí Národní fronty, po roce 1989 nezanikla a snaží se vystupovat jako transformovaná strana. KDU-ČSL přesto, že je křesťanskou stranou, se přímo nehlásí k žádné církvi. Dbá na tradiční hodnoty, jako je např. role rodiny. KDU-ČSL se dá považovat za středovou stranu s velkým koaličním potenciálem, neboť je schopna přizpůsobit svůj program a vstoupit do koalice se silnější stranou jak na pravici, tak na levici. Nejúspěšnějším předsedou strany byl J. Lux, po jehož odstoupení ze zdravotních důvodů v roce 1998, se začínají vyhrcovat vnitrostranické spory (Vodička-Cabada, 2011: 289). Součástí vládní koalice byla KDU-ČSL v období 1992 až 1997, a dále v letech 2002 až 2009. Ve volbách v roce 2010 však neuspěla, bylo to poprvé od roku 1990, co tato strana nezískala zastoupení v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Volební program KDU-ČSL pro další období je s heslem „*Jsmé společně na jedné lodi*“ zaměřen na podporu např. třígeneračních rodin, cestovního ruchu, kultury, dopravy, zdravotnictví, školství, sportu i bezpečnosti¹³.

¹² Politický program Věcí veřejných: „*Desatero VV do voleb 2010*“, dostupné na: <http://www.veciverejne.cz/politicky-program.html>, 7.4.2013.

¹³Volební program KDU-ČSL, dostupné na: <http://www.kdu.cz/Dokumenty.aspx>, 7.4.2013.

Strana zelených (SZ)

Strana zelených je stranou, která je zaměřena na ekologii, na koncept trvale udržitelného rozvoje. Ustavena byla v roce 1990, samostatně kandidovat se rozhodla ve volbách v roce 1998, avšak neuspěla. Nový předseda M. Bursík, zvolený v roce 2005, prezentoval stranu jako středovou a kompromisní, jakoukoli spolupráci vylučoval pouze s KSČM. V roce 2006 se straně podařilo překročit volební klauzuli a získat tak zastoupení ve Sněmovně. Vládní stranou v koalici s ODS a KDU-ČSL byla SZ v letech 2006 až 2009, ani ona se však nevyhnula vnitřnímu štěpení. Ve volbách v roce 2010 získala pouze 2,44 % hlasů a zastoupení v Parlamentu ztratila (Vodička-Cabada, 2011: 294).

Sdružení pro republiku-Republikánská strana Československa (SPR-RSČ)

Tato strana je reprezentantem ideologické rodiny extrémně pravicových stran (Mareš, 2005: 1603). Díky své jednoduché nacionalistické politice se jí podařilo získat zastoupení v Parlamentu, ovšem bez účasti na vládě. Parlamentní stranou byla v období 1992 až 1997, od voleb roku 1998 již úspěch v podobě zastoupení v Poslanecké sněmovně nezopakovala a došlo i k jejímu rozdělení. Nejdůležitější osobou této strany byl její předseda M. Sládek, který v letech 1992, 1993 a 1998 neúspěšně kandidoval na post prezidenta republiky (Mareš, 2005: 1602).

„Stranický systém České republiky je od roku 1998 umírněně pluralitním systémem s dominancí dvou ideově odlišných politických subjektů – liberálně-konzervativní ODS a levicové ČSSD. (Vodička-Cabada, 2011: 300-301).

6.2 Organizované zájmy

Politickými aktéry pomocí nichž probíhá zprostředkovávání zájmů mezi státem a občany nejsou pouze politické strany, ale také nejrůznější zájmové skupiny. Zájmové skupiny, politické strany a masmédiá jsou součástí intermediárního systému, pomocí kterého jsou prostředkovány zájmy mezi

jednotlivci a veřejnou sférou (Vodička-Cabada, 2011: 229). Zájmová skupina je nepolitický subjekt, který reprezentuje zájmy svých členů a lze charakterizovat následovně: „*Zájmové skupiny jsou organizace, které mají na zřeteli své zájmy proti jiným skupinám s odlišnými nebo protikladnými zájmy členů, jsou to skupiny, které se prostřednictvím spolupráce nebo ovlivňování vlády, parlamentu, politických stran a veřejnosti snaží při tvorbě politické vůle a v rozhodovacích procesech zjednat platnost zájmů svých členů*“ (Massing, cit. dle Brokl, 1997: 30). Do zájmových skupin řadíme „*zejména odbory, profesní a zaměstnavatelské svazy (reprezentující ekonomické zájmy), občanská sdružení, tělovýchovné jednoty, ekologické organizace a další sdružení občanů reprezentující převážně neekonomické zájmy*“ (Vodička-Cabada, 2011: 229).

V ČR existovaly zájmové organizace i před rokem 1989, ovšem v letech 1991 až 1993 vzniklo velké množství nových organizací, popříp. se stávající transformovaly. L. Brokl uvádí na základě výzkumu pořadí institucí dle efektivity pro realizaci zájmů: na prvním místě dotazovaní uváděli obce a jejich samosprávy, dále politické strany, důležitou institucí je státní správa na okresní úrovni a neaktivnější sdružení v hájení zaměstnaneckých zájmů – odbory (Brokl, 1997: 76). Odbory jsou považovány za neaktivnější a nejúspěšnější organizaci v oblasti sociální politiky. Odbory jsou jedním z aktérů sociálního partnerství, tzv. tripartity. Kromě odborů jsou jejími aktéry ještě vláda a zaměstnavatelé. Tripartita sehrála důležitou roli v minulosti při utváření nového systému po revoluci, důležitou roli má ale i v současnosti v sociálním dialogu. Odbory jsou nejpočetnější organizací, která sdružuje zaměstnance s cílem zlepšení jejich postavení a důvěra zaměstnanců v odbory stoupá (Vodička-Cabada, 2011: 238). Ovšem velká řada především menších firem si odborové sdružení ve svém podniku nepřeje a nejsou zde podnikové rady zřizovány.

Společně s obnovou občanské společnosti dochází také k obnově fungování dalších intermediárních institucí – různých svazů a spolků. L. Brokl uvádí, že společenská sdružení, občanská sdružení a iniciativy mají pouze malý vliv (Brokl, 1997: 77), přesto jsou nejrozšířenějším typem organizace. Občanská sdružení mají většinou zájmový charakter a existuje jich skutečně velké množství. Kromě občanských sdružení můžeme do této skupiny zařadit také

církve, profesní sdružení, Hospodářskou komoru ČR, Agrární komoru ČR. Většina těchto zájmových či profesních organizací nemá povinné členství, výjimku tvoří profesní komory, u nichž je členství v příslušné komoře podmínkou pro výkon povolání a komora provádí odborný a etický dohled výkonu povolání svých členů (Vodička-Cabada, 2011: 247).

Hlavní náplní činnosti sdružení jsou *„poradenství, osvěta a servis. Jednotlivé subjekty jsou zaměstnány úsilím o vlastní přežití, navzájem spíše izolovány. Reprezentaci společných zájmů představitelé této sféry jednak spatřují spíše v čase budoucím, jednak je zřejmé, že se realizaci určitých zájmů snaží prosazovat lobbováním“* (Brokl, 1997: 82).

„Vykrystalizování a stabilizace intermediárních struktur je nezbytnou součástí konsolidace občanské společnosti a tím i důležitým předpokladem konsolidace politického systému“ (Vodička-Cabada, 2011: 248).

7 PRAKTICKÁ ČÁST

7.1 Rozsah a způsob výuky tématu na školách

Již při prvotním orientačním zjišťování informací se objevil problém, jak porovnat rozsah a způsob výuky politologického tématu na různých středních školách. Zjistila jsem, že není možné analyzovat a poté srovnávat výuku na různých typech škol. Střední odborné školy se řídí jiným rámcovým vzdělávacím programem než gymnázia a v jejich rozvrhových akcích mají větší prostor odborné předměty, které se naopak na gymnáziích nevyučují. Z tohoto důvodu jsem se při svém výzkumu rozhodla zaměřit pouze na gymnázia, pro která je určujícím dokumentem Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (dále jen RVP G), který vymezuje závazný vzdělávací obsah pro vzdělávání ve čtyřletých gymnáziích a na vyšším stupni víceletých gymnázií.

RVP G zařazuje politologický blok do vzdělávací oblasti „Člověk a společnost“. Tato oblast zahrnuje tři vzdělávací obory: „Občanský a společenskovědní základ“, „Dějepis“ a „Geografie“. Základy politologie jsou součástí oboru „Občanský a společenskovědní základ“, vzdělávací obsah má název „Občan ve státě“. Vzdělávací obor „Občanský a společenskovědní základ“ je pro studenty gymnázií povinný v 1. a 2. ročníku, přičemž v dalších ročnících je možno jej nadále rozvíjet, např. formou seminářů či cvičení. Konkrétní realizaci a časovou dotaci výuky stanovují školní vzdělávací programy (ŠVP) jednotlivých škol.

Školní vzdělávací programy jsou povinným a veřejným dokumentem každé školy, podle kterého je realizováno vzdělávání na konkrétní škole. ŠVP má předepsanou strukturu a obsahuje identifikační údaje, charakteristiku školy, charakteristiku ŠVP, učební plán, učební osnovy, hodnocení žáků a autoevaluační metody školy. Pro účely mého průzkumu je důležitá část učební plán, kde je uveden výčet předmětů s jejich časovými dotacemi v jednotlivých ročnících a dále učební osnovy, kde je uvedena charakteristika a vzdělávací obsah jednotlivých vyučovacích předmětů.

Při svém průzkumu jsem zjišťovala, do jaké míry naplňují ŠVP jednotlivých vybraných gymnázií po celé ČR požadavky RVP G co se týče obsahu učiva – zda je vyučováno pouze předepsané učivo, či je nějakým způsobem doplněno, rozšířeno, zda je vyučováno téma Politický systém ČR jako celek. Dále jaký prostor je výuce společenskovedního oboru věnován, tzn. jaká je časová dotace předmětu a také způsob výuky. Vzhledem k tomu, že ŠVP je veřejným dokumentem, rozhodla jsem se změnit předpokládaný způsob zjišťování informací. Původně jsem předpokládala formu strukturovaných či polostrukturovaných rozhovorů s příslušnými vyučujícími. Toto se však záhy ukázalo jako velmi časově náročné a neefektivní, protože návratnost žádostí rozeslaných elektronickou poštou byla mizivá. Vzhledem k tomu, že není v mých možnostech vybrané školy osobně navštívit, rozhodla jsem se využít pro zjištění potřebných informací webové stránky náhodně vybraných gymnázií a provedla jsem analýzu potřebných částí zde uveřejněných ŠVP.

RVP G předepisuje pro vzdělávací obsah Občan ve státě učivo těchto základních okruhů: stát, demokracie, lidská práva a ideologie. Politický systém ČR zde tedy není obsaženo jako samostatné a celistvé téma, ale je rozděleno do několika částí obecných. Pouze část Ústava je vysloveně vztažena k ČR.

7.2 Analýzy ŠVP z hlediska rozsahu a způsobu výuky tématu Politický systém ČR:

Gymnázium Děčín, Komenského nám. 4, 405 01 Děčín

- Celková hodinová dotace předmětu Základy společenských věd činí za 4 roky studia celkem 6 hodin/t. Vzdělávací obsah Občan ve státě je vyučován v 1. ročníku¹⁴ a časová dotace činí 2 hodiny týdně.

¹⁴ V 1. ročníku jsou zařazeny celkem tři vzdělávací obsahy, kromě učiva Občan ve státě se jedná ještě o učivo obsahu Občan a právo a Pracovníprávní vztahy.

- Učivo politologického celku je zde rozděleno do tří částí a to Politologie, Stát a Ústava.
- V části učiva Stát je zařazeno téma Dělbá státní moci a Politické strany, ovšem bez vztažnosti k ČR, pouze v obecné rovině. Součástí učiva Ústava jsou právní základy státu, státní správa a samospráva, Listina základní práv a svobod a dále možnosti politické participace občanů prostřednictvím voleb – rozlišení druhů voleb v ČR, toto vše je již uváděno ve vztahu k ČR.

Závěr: Struktura učiva je sestavena tak, aby obsahovala všechny podstatné součásti a informace. První dvě části jsou spíše všeobecného charakteru, o čemž svědčí i uváděné očekávané školní výstupy. Třetí tematická část Ústava je již vztažena k ČR a jsou zde zastoupeny nejdůležitější složky našeho politického systému (např. téma Politických stran v ČR chybí). Politický systém ČR však není vyučován jako celek, je spíše rozdělen do více tematických okruhů, které příliš nenavazují. Obsah předmětu v části Občan ve státě je tedy neuspořádaný a pro studenty příliš teoreticky zaměřený.

Gymnázium, Pardubice, Dašická 1083, 530 03 Pardubice¹⁵

- Celková hodinová dotace předmětu Základy společenských věd činí za 4 roky studia celkem 7 hodin/t. Vzdělávací obsah Občan ve státě je vyučován ve 2. ročníku a časová dotace činí 2 hodiny týdně. Na povinnou výuku navazují volitelné semináře dvojího druhu: dvouletý a jednoletý. Dvouletý Společenskovědní seminář je vyučován v předmaturitním a maturitním ročníku s dotací 2 h/t. v každém ročníku, jednoletý

¹⁵ ŠVP Gymnázia Pardubice, dostupné na: www.gypce.cz/wp-content/uploads/2012/08/svp_4lete.pdf, 12.02.2013.

seminář je určen pro zájemce o maturitu ze Základů společenských věd, časová dotace je rovněž 2 hodiny týdně

- Učivo politologického celku přesně koresponduje s RVP G, jednotlivá témata nesou stejné označení i obsah
- Povinná výuka zahrnuje 4 tematické okruhy předepsané RVP G: stát, demokracie, lidská práva a ideologie. Dvouletý Společenskovědní seminář obsahuje blok Politologie, v rámci něhož jsou podrobněji vyučovány Teorie vzniku státu a Vývoj české ústavnosti. Politologickou náplní jednoletého semináře je Státní správa a samospráva a Současný svět – diskusní forma na základě zpráv z médií.

Závěr: struktura učiva je sestavena na základě RVP G, kterému zcela odpovídá. Je zde patrná snaha o splnění všech podstatných a předepsaných tematických okruhů a to nejen v části učiva, ale i co se týče očekávaných výstupů. Další podstatné skutečnosti jsou zařazeny až v rámci volitelných seminářů – např. téma Státní správa a samospráva. Povinná výuka je příliš obecná, z tematického celku Politický systém v ČR je zahrnuto pouze téma Ústavy a tří složek státní moci. Toto příliš neodpovídá cílové hodnotě školy, kterou mají být postoje a praktické dovednosti žáků, významné pro usnadnění profesního i soukromého života v současné společnosti.

Gymnázium Šternberk, Horní náměstí 5, 785 01 Šternberk¹⁶

- Celková hodinová dotace předmětu Základy společenských věd činí za 4 roky studia celkem 6 hodin/t. Vzdělávací obsah Občan ve státě je vyučován ve 2., 3. a 4. ročníku, časová

¹⁶ ŠVP Gymnázia Šternberk, dostupné na: <http://www.gymst.com/soubory/svp.pdf>, 12.02.2013.

dotace činí ve 2. ročníku 1 hodinu/t., ve 3. ročníku 2 hodiny/t. a ve 4. ročníku rovněž 2 hodiny/t.

- Učivo politologického bloku je rozděleno do tří částí a do tří ročníků.
- Ve 2. ročníku je v rámci celku Občan a právo probíráno ústavní právo a v jeho návaznosti Ústava ČR a Listina základních práv a svobod.

Na konec 3. ročníku je zařazeno učivo Občan ve státě, obsahující vyčerpávající informace o státech, státních zřízeních, formách, znacích, funkcích a typech států, doplněné o téma národů a etnik.

Na začátku 4. ročníku učivo navazuje na již získané vědomosti a dále jsou rozšiřovány témata Politika a politické ideologie a Demokracie. Žáci se nejprve seznámí s tématy jako je politická kultura, politické subjekty, politický život ve státě, politické strany a také s různými ideologiemi. Tyto obecné informace jsou pak konkrétně aplikovány na situaci v ČR v rámci tématu Politický systém ČR, které je součástí prvně jmenovaného celku. Celek Demokracie pak zahrnuje podoby demokracie, občanská práva a povinnosti, instituce, znaky demokratického státu, volby a volební systémy, lidská práva.

Závěr: rozdělení učiva do tří let studia je velmi netradiční, nicméně ŠVP je v této části pečlivě rozpracovaný a témata jsou zařazena s respektem ke studentům a jejich věkovým možnostem. Ve 2. a 3. ročníku je nejprve uskutečňován stanovený všeobecný cíl, kterým je naplnit představu žáků o obsahu jednotlivých společenskovedních disciplín. Ve 4. ročníku je již posilován respekt k základním principům demokracie, žáci jsou připravováni na zodpovědný občanský život v demokratické společnosti. I přes tuto netradiční skladbu výuky jsou naplněny

požadavky RVP G, které jsou dále ještě vhodně doplněné a rozšířené nejen ve vztahu k ČR.

Gymnázium Nymburk, Komenského 779, 288 40 Nymburk¹⁷

- Celková hodinová dotace předmětu Základy společenských věd činí za 4 roky celkem 8 hodin/t. Vzdělávací obsah Občan ve státě je vyučován ve 2. ročníku a dotace činí 2 hodiny/t. Ve 3. a 4. ročníku jsou k prohloubení učiva nabízeny semináře formou volitelných předmětů. Volitelný seminář Politologie a mezinárodní vztahy je dvouletý a jeho časová dotace činí v předmaturitním 3. ročníku 2 hodiny/t. a v maturitním 4. ročníku je to 5 hodin/t.
- Učivo s názvem Politologie je rozděleno do tří hlavních částí.
- V úvodu politologického bloku je představena politologie jako vědní disciplína, následuje výklad politiky, politického systému, politických stran, voleb a volebních systémů a také základních ideologických proudů. Druhou tématickou částí je Stát a Ústava ČR. Ve třetí části je probírána Demokracie a lidská práva.

Závěr: struktura učiva odpovídá RVP G a je obohacena o body, které jsou z pohledu školy podstatné. V povinné části předmětu jsou témata zaměřena více teoreticky a obecně, v navazujících seminářích jsou probírána podrobněji a více s praktickým zaměřením na ČR. Téma Politický systém ČR jako celek zařazeno není. Navazujícím vzdělávacím obsahem jsou Mezinárodní vztahy a globální svět, ve kterém jsou dále rozvíjeny i politologické znalosti. Celkově má předmět

¹⁷ ŠVP Gymnázia Nymburk, dostupné na: <http://www.gym-nymburk.cz/dokumenty/svp/index.htm>, 12.02.2013

Základy společenských věd, oproti jiným gymnáziím, vyšší časovou dotaci jak u povinné výuky, tak i u volitelných seminářů. Předmět je vyučován dle učebnice *Odmaturuj ze společenských věd*, nakladatelství Didaktis Brno.

Gymnázium, Písek, Komenského 89, 397 01 Písek¹⁸

- Celková hodinová dotace předmětu Základy společenských věd činí za 4 roky celkem 7 hodin/t. Vzdělávací obsah Občan ve státě je vyučován ve 2. ročníku a dotace činí 2 hodiny/t.
- Učivo politologického bloku je rozděleno na 8 tematických celků.
- Úvodem do politologie je téma Základy politologie, obsahující vymezení státu, jeho znaků a forem vlády. Druhé téma Ústava ČR je celé vztaženo k ČR, vysvětlována je státní moc a orgány našeho státu. Výuka pokračuje tématem Demokracie, zahrnuty jsou její principy, občanská společnost, demokratická forma vlády a nedemokratické režimy. Samostatným tématem jsou Politické strany a Volby s vysvětlením jejich druhů a volebních systémů. V tématu Občan ve státě jsou vykládána práva a povinnosti občanů, přístup k institucím a orgánům státu. Závěrečná témata jsou zaměřena na Lidská práva a Negativní jevy ve společenském a politickém životě. Popis legislativního procesu je zařazen ve vzdělávacím obsahu Občan a právo u tématu Právní řád ČR.

Závěr: struktura učiva je sestavena dle požadavků RVP G. Předmět Základy společenských věd na této škole vychází ze tří vzdělávacích oblastí a oborů:

¹⁸ ŠVP Gymnázia Písek, dostupné na: <http://www.gymna-pi.cz/files/VP%20ctyrylete%20a%20vyssi%20osmilete.pdf>, 24.03.2013.

Občanský a společenskovední základ, Člověk a svět práce a Výchova ke zdraví. Tyto tři obory jsou tedy vyučovány v rámci předmětu ZSV, čemuž odpovídá i celková hodinová dotace předmětu. Učivo je ve ŠVP rozepsáno poměrně podrobně a chybí v něm některé důležité složky politického systému ČR (např. téma územních samospráv) a další jsou uváděny pouze v obecné rovině bez zaměření na situaci v ČR. Doplnovat a rozšiřovat povinnou výuku by měly volitelné předměty v posledních dvou letech studia, ovšem ty jsou otevírány až dle zájmu studentů v daném roce. Samotná povinná výuka je zaměřena příliš teoreticky.

Gymnázium J. Vrchlického v Klatovech, Národních mučedníků 347, 339 01 Klatovy¹⁹

- Celková hodinová dotace předmětu Základy společenských věd činí za 4 roky studia celkem 6 hodin/t. Vzdělávací obsah Občan ve státě je vyučován v 1. ročníku a dotace činí 1 hodinu/t. Na povinnou výuku navazuje ve 4. ročníku Společenskovední seminář, jehož dotace je 12 hodin/t.
- Učivo politologického bloku je rozděleno do 5 tematických celků, témata probíraná v rámci Společenskovedního semináře jsou rozdělená do šesti okruhů.
- V rámci povinné výuky jsou zařazena témata Stát, Ústava ČR, Demokracie, Lidská práva a Ideologie. Ve vztahu k ČR jsou, kromě tématu Ústavy a Lidských práv, probírány volební systémy používané v ČR a jejich přiřazení k typu voleb, zahrnuté do tématu Demokracie. V povinné výuce zcela

¹⁹ ŠVP Gymnázia J. Vrchlického v Klatovech, dostupné na: <http://www.klatovynet.cz/gymkt/user/skola/svp-vyssi.pdf>, 23.11.2012.

schází téma politických subjektů a také otázka územních samospráv, což jsou důležité složky politického systému.

- V rámci Společenskovedního semináře jsou zařazena témata, která schází v povinné výuce a dále jsou podrobněji probírána Lidská práva a funkce ombudsmana, či politické ideologie. Územní samospráva je zařazena do tématu Správní právo, dalším tématem je Politika, politické strany a hnutí, politická moc. Zajímavé je zařazení praktických témat jako je Politický význam vybraných osobností (např. Ch. de Gaulle, J. F. Kennedy, M. Gorbačov ...) a Charakteristika vybraných politických událostí. Toto téma je rozděleno dále do dvou oblastí a to: politické události ve světě (např. pád Železné opony) a politické události u nás (např. Charta 77, sametová revoluce).

Závěr: struktura učiva vychází z RVP G. Škola poskytuje všeobecné vzdělání bez speciálních zaměření s cílem efektivní přípravy pro VŠ studia všech typů. Diferenciace vzdělávání dle zaměření studenta je dosahována volitelnými předměty, zejména v posledním ročníku – proto nezvykle vysoká hodinová dotace seminářů. Politický systém ČR jako celek není do výuky zařazen, v povinné výuce schází složka českých politických subjektů, územní samospráva je zařazena v jiném vzdělávacím obsahu. Zájem o politiku je u studentů podporován zřízením studentského parlamentu, který na škole funguje a zástupci jednotlivých tříd se, obvykle dvakrát ročně, scházejí s ředitelem školy.

Gymnázium, Ostrava–Hrabůvka, Fr. Hajdy 1429/34, 700 30 Ostrava-Hrabůvka²⁰

²⁰

ŠVP

Gymnázia

Ostrava-Hrabůvka,

dostupné

na:

<http://www.ghrabuvka.cz/docs/2009svp4.pdf>, 30.03.2013.

- Celková hodinová dotace předmětu Základy společenských věd činí za 4 roky studia celkem 8 hodin/t. Vzdělávací obsah Občan ve státě je vyučován ve 2. ročníku s dotací 2 hodiny/t. a ve 3. ročníku s dotací 1 hodina/t., přičemž také 1 hodina/t. je věnována vzdělávací oblasti Člověk a svět práce, integrované do předmětu ZSV. Volitelné předměty dle zaměření studentů jsou nabízeny v posledních 2 letech studia s dotací 2 hodiny/t.
- Učivo politologického bloku je rozděleno do čtyř celků, dva jsou vyučovány ve 2. ročníku a dva ve 3. ročníku.
- Ve 2. ročníku jsou studenti seznámeni s problematikou lidských práv, jejich zakotvení v dokumentech, s funkcí ombudsmana. Druhým okruhem jsou Ideologie – jejich znaky, funkce a přehled základních ideologií.
- Ve 3. ročníku je navázáno na již získané vědomosti, které jsou rozvíjeny v tematické oblasti Stát a Ústava ČR. Druhým tématem je Demokracie.

Závěr: struktura předmětu je vypracována přesně podle RVP G, bohužel zde chybí obohacení o další podstatné informace. Ústava ČR je jediné konkrétní téma týkající se ČR. Téma Politický systém ČR jako celek zařazen není, v povinné části výuky z tohoto tématu chybí rozlišení českých politických stran, vysvětlení českého volebního systému a významu samospráv. Pro zpestření výuky a lepší orientaci v politickém dění slouží aktuality, které jsou věnovány problémům souvisejícím s probíraným učivem. Přílišný důraz je kladen na provázanost učebních osnov ve všech předmětech a na mezioborovou spolupráci. Získané vědomosti studentů jsou převážně teoretického charakteru, praktickou částí jsou semináře nabízené v posledních dvou letech studia podle zájmu a zaměření studentů.

Gymnázium Třebíč, Masarykovo nám. 9/116, 674 01 Třebíč²¹

- Celková hodinová dotace předmětu Základy společenských věd činí za 4 roky studia celkem 7 hodin/t. Vzdělávací obsah Občan ve státě je zařazen do 2. ročníku s dotací 2 hodiny/t. Pro 3. a 4. ročníky jsou otvírány Semináře ze základů společenských věd s hodinovou dotací 2 hodiny/t. v každém roce.
- Učivo politologického bloku je rozděleno na čtyři tematické okruhy dle RVP G.
- Ve 2. ročníku jsou v rámci povinné výuky objasňována témata Státu a Ústavy ČR, Demokracie, Lidských práv a Ideologií. Učivo nad rámec RVP G obsahuje rozlišení složek politického spektra a porovnání přístupů vybraných politických seskupení k řešení různých otázek a problémů každodenního života občanů. Přidány jsou dále příklady projevů korupce, její příčiny a důsledky. Vhodně, v návaznosti na tento celek je zařazen vzdělávací obsah Mezinárodní vztahy a globální svět.
- Seminář ze základů společenských věd pro 3. ročník rozvíjí poznatky získané v předmětu ZSV, jeho součástí jsou i nové obsahové prvky a aplikace poznatků do praktického života. Seminář ze základů společenských věd pro 4. ročník je seminářem pokračovacím, který navazuje na předchozí seminář a obsahově je zaměřen především na úspěšné zvládnutí maturitní zkoušky.

Závěr: struktura učiva odpovídá RVP G, jehož požadavky na vzdělávací obsah Občan ve státě, jsou naplněny v celém rozsahu. Tematický celek Politický systém

²¹ ŠVP Gymnázia Třebíč, dostupné na : http://www.gtr.cz/dokumenty/007/svp_vg_2.pdf, 30.03.2013.

v ČR jako ucelené téma vyučován není. V rámci povinné výuky jsou politologická témata zaměřena především teoreticky a tak, aby odpovídaly požadavkům RVP. Na obecné znalosti potom v praktické rovině navazují semináře, které rozvíjejí a prohlubují již získané vědomosti a aplikují je na situaci v ČR. Důraz je kladen na samostatnou práci žáků, na jejich schopnost vyhledávat a zpracovávat informace, popř. řešit konflikty. K povinné výuce je používána učebnice *Základy státoprávní teorie, ekonomie a ekonomiky, neformální logiky*. V seminářích jsou využívány publikace *Odmaturuj ze společenských věd a Společenské vědy v kostce*.

Shrnutí:

Provedla jsem analýzu ŠVP vybraných gymnázií v ČR a zjistila jsem, že Politický systém jako celek většinou vyučován není. Školy v první řadě plní požadavky RVP G a do povinné výuky je zařazeno učivo předepsané tímto dokumentem. Studenti jsou tedy v rámci povinné výuky seznámeni s teoretickými a obecnými informacemi, výjimku tvoří Ústava ČR, která je součástí učiva dle RVP G. Tyto základní vědomosti jsou potom dále rozvíjeny v rámci volitelných společenskovědních seminářů. Náplň učiva těchto seminářů již tvoří, kromě jiného, i složky politického systému. Tyto semináře mají již dostatečný prostor pro podrobnější seznámení s tématem, nicméně jsou pouze volitelným předmětem pro zájemce. Struktura učiva v povinné části výuky je tedy podřízena požadavkům RVP G a základní rozsah politologických témat taktéž. Tato témata potom každá škola doplňuje dle svého uvážení.

Povinná část předmětu ZSV je v průměru vyučována po dobu tří měsíců, což činí celkem cca 24 vyučovací jednotek. Z tohoto pohledu se dá konstatovat, že prostor věnovaný výuce vzdělávacího obsahu Občan ve státě, je dostatečný. Je zde místo i pro oživení učiva např. besedou s poslancem, či návštěvou zasedání Parlamentu ČR. Vhodné je zařazení aktualit na začátek každé hodiny.

7.3 Analýza dostupných výukových materiálů

Učebnice jsou seřazeny dle roku vydání od nejstarší po nejnovější.

a) Eichler, B. – Ryska, R. – Svoboda, V.: *Základy společenských věd*

Nakladatelství Fortuna vydalo v roce 1995 učebnici *Základy společenských věd* pro střední školy, autorů Eichlera, Rysky a Svobody. Učebnice má celkem tři díly, druhý díl je věnovaný Základům státoprávní teorie, ekonomie a ekonomiky a neformální logiky. Základy státoprávní teorie (autora R. Rysky) v této učebnici obsahují čtyři kapitoly, kterými jsou: Základy teorie státu, Základy teorie práva, Přehled veřejného práva a Přehled soukromého práva. Pro výuku politologického bloku Občan ve státě jsou určeny první a třetí kapitola. První kapitola Základy teorie státu je zaměřena na teoretické vymezení státu. Vysvětluje vznik státu, jeho podstatu, postavení občanů, státní moc, dále formy státu a podstatu demokratického právního státu. Vše pojato pouze v obecné, teoretické rovině a velmi stručně vysvětleno. K naplnění požadavků RVP G zde některé učivo schází, především otázka politických subjektů. Třetí kapitola učebnice Přehled veřejného práva je složena ze tří částí: Ústavní právo a Ústava ČR, Správní právo, obec a Trestní právo, závěrem je krátká zmínka o ostatních odvětvích veřejného práva. Tato kapitola je všech částech vztažena již k České republice, ovšem z pohledu spíše právního než politologického, opět velmi stručný, faktický popis problematiky.

V knize jsou vlastně spojeny dva vzdělávací obsahy RVP G a to Občan ve státě a Občan a právo. Bohužel nejsou zpracovány samostatně, spíše se prolínají a právní popis skutečností převládá. Téma Politický systém ČR zde zařazeno není, kromě části o Ústavě ČR a obecní samosprávě. Předností této učebnice jsou úkoly, zařazené na konci každé části, jejichž splnění přispívá k lepšímu pochopení témat.

Největším problémem této učebnice k využití ve výuce je její stručnost a nedostatečnost ke splnění požadavků RVP G. Jako doplňkový zdroj informací

však může být užitečnou pomůckou, studenti jistě ocení i snadnou orientaci v předkládaných tématech.

b) Hladík, Jaroslav: *Společenské vědy v kostce*

V roce 2006 vydalo nakladatelství Fragment dotisk již 3.vydání učebnice pro střední školy *Společenské vědy v kostce*, jejíž autorem je Jaroslav Hladík. Učebnice sešitového formátu obsahuje kompletní vzdělávací obsah předmětu Základy společenských věd. Netradičně velký rozsah je věnován filozofii. Vzdělávací obsah Občan ve státě je spojen s obsahem Občan a právo do jedné kapitoly Základy státoprávní teorie. Kapitola začíná obecným úvodem k teorii státu a práva, poměrně velký prostor je věnován Listině základních práv a svobod, jejíž ustanovení jsou uvedena v originálním znění i podobě, stejný způsob výkladu je použit i u tématu Ústavy ČR. Zmíněny jsou politické strany, volby a znaky demokratického státu. Forma státu a vlády ČR je popsána v závěru, zákonodárná, výkonná a soudní moc je vyložena pomocí některých originálních znění Ústavy, zmíněna je obecní samospráva.

Učebnice není přehledná, učivo je hodně zhuštěné, převažuje výklad v obecné rovině. K České republice je vztažena pouze menší část kapitoly a z Politického systému ČR většina složek uvedena není. Celkově je učivo hodně zestručněné. Obsah učiva vyžadovaný RVP G je sice naplněn, ale v minimální podobě.

Tato učebnice není příliš vhodná pro výuku politologických témat, ale pro výuku filozofie, která je podána vyčerpávajícím způsobem, ano.

c) Parkan, František a kolektiv: *Přehled učiva k maturitě. Společenské vědy.*

Nakladatelství Fortuna vydalo v roce 2006 učebnici autorského kolektivu F. Parkana, *Přehled učiva k maturitě. Společenské vědy*. Kniha je členěna na kapitoly, které jsou v souladu s jednotlivými vzdělávacími obsahy RVP G. Autorkou kapitoly Občan a stát je A. Haliciusová, kapitolu občan a právo sestavil J. Šmejkal. Kapitola Občan a stát obsahuje podstatnou část učiva předepsaného pro gymnaziální vzdělávání. Tématické celky Ústavní právo a Územní samospráva jsou sice logicky, ale v nesouladu s RVP G, zařazeny do

vzdělávacího obsahu Občan a právo. Tato dvě témata by měla být také součástí politologického bloku Občan ve státě.

Obě zmíněné kapitoly jsou zpracovány přehledným způsobem. Témata na sebe logicky navazují, což přispívá k lepšímu pochopení učiva. Učivo je doplněno informacemi o situaci v ČR, vztaženými vždy k popisovaným skutečnostem. Kapitola Občan a stát je v závěru doplněna historickým přehledem vývoje československé a české státnosti. Jediným obsahovým nedostatkem jsou stručné informace o politických stranách, které jsou pouze teoretické. Žádné konkrétní politické subjekty nejsou zmíněny.

Učebnice je velmi dobře a srozumitelně zpracována. K výuce předmětu Základy společenských věd, konkrétně vzdělávacího obsahu Občan ve státě, je vhodná a dostačující.

d) Drábová, Renáta – Zubíková, Zdeňka: *Maturita. Společenské vědy*.

V roce 2007 vydalo nakladatelství Fragment učebnici *Maturita. Společenské vědy*. Autorky R. Drábová a Z. Zubíková v této učebnici předkládají vypracovaná témata k maturitě ze Základů společenských věd. Nejedná se o klasickou učebnici. Koncepce nevychází z RVP, ale z četnosti maturitních otázek na různých středních školách. V kapitole Politologie jsou zahrnuta témata Politologie jako vědy a jejích významných představitelů, dále Stát a národ, Demokracie, Politické strany, Volby, podstatné části Ústavy ČR jsou obsahem otázky Dělná státní moci, nechybí Územní samospráva a přehled ideologií.

Autorky nezamýšleli v této učebnici podat co nejúplnější výklad témat, šlo jim o přehledné shrnutí podstatných informací. Jednotlivá témata jsou vysvětlována formou odpovědí na konkrétní otázky uvedené na začátku každé části. Učebnice má formát sešitu a každý list je jedno téma. Doporučeno je jednotlivé listy vyjmout a přiložit k vlastním studijním materiálům. Učebnici ocení i studenti, potřebující rychlý a stručný přehled základních znalostí k maturitní zkoušce.

Publikace tedy není vhodná pro výuku předmětu, jedná se spíše o doplňkový zdroj informací určený především studentům. Nicméně využít ji

mohou i učitelé, lze si např. podle jejích přehledů vypracovat osnovy příprav k jednotlivým výukovým jednotkám.

e) Šil, Přemysl – Karolová, Jana: *Člověk jako občan a světoobčan*.

Nakladatelství Olomouc vydalo v roce 2008 knihu P. Šila a J. Karolové nazvanou *Člověk jako občan a světoobčan* s podtitulem Politologie, právo a mezinárodní vztahy. Jedná se o čtvrtou část sady učebnic ZSV těchto autorů. Obsahem knihy jsou tři části: část žakovská, část učitelská a volně připojený soubor pomocných materiálů ke každé lekci. Kniha svým obsahem učiva splňuje požadavky RVP G, jednotlivá témata vzdělávacího obsahu Občan ve státě jsou rozdělena do lekcí nazvaných Politický život, Politika a média, Stát a právo, Právní vztahy. Průvodci žakovskou částí knihy jsou studenti Gymnázia a Jazykové školy Zlín, kteří pomocí různých komentářů učivo více přibližují svým vrstevníkům. Každá lekce žakovské části učebnice obsahuje motto, cíl lekce, praktické úkoly, kontrolní otázky, čítanku s výchozím textem k tématu a teoretickou podporou k řešení praktických úkolů, na závěr shrnutí základních pojmů. Vše je doplněno přehlednými tabulkami, doporučeními, ilustracemi.

Učitelská část knihy obsahuje různá doporučení a návody, jak vést aktivní a netradiční hodiny. Učitelé zde naleznou nejen praktické rady, ale také již připravené pomůcky k plnění stanovených cílů lekcí – jedná se o kartičky ke konkrétním aktivitám, pracovní listy a také návrhy testů k zopakování učiva.

Cílem politologické části knihy je orientace žáků v základních principech fungování státu a také získání teoretických základů pro pozdější aktivní účast v politickém životě. Základní koncepcí knihy v politologické části je výchova k demokratickému občanství. Tato kniha, i vzhledem k naplnění požadavků RVP G v oblasti očekávaných výstupů a učiva, je velmi dobře využitelná při výuce předmětu Základy společenských věd, nicméně tematický celek Politický systém v ČR v ucelené podobě neobsahuje.

f) Dvořák, Jan a kolektiv: *Odmaturuj ze společenských věd*.

Odmaturuj ze společenských věd TESTY.

Při výuce velmi dobře využitelnou učebnicí je také publikace *Odmaturuj ze společenských věd*, jejíž aktualizovanou verzi vydalo nakladatelství Didaktis v roce 2008. V témže roce připravila redakce nakladatelství k vydání doplňující publikaci, která je zaměřena na testování učiva společenskovědních disciplín, s názvem *Odmaturuj ze společenských věd TESTY*.

Učebnice poskytuje kompletní přehled středoškolského učiva předmětu Základy společenských věd v souladu s RVP G. Zároveň je zde zohledněn obsah a požadavky celostátní maturitní zkoušky. Kapitola věnovaná politologii obsahuje všechna důležitá témata této vědní disciplíny. Vysvětlena je politologie jako věda, vznik a formy státu, právní základy státu, demokracie a také česká státnost v kapitole *Náš stát*. V souvislosti s ČR jsou dále vykládána témata voleb, dělby státní moci, správy a samosprávy. Rozděleny jsou základní proudy politických ideologií, avšak téma politických subjektů je značně zestručněno, konkrétně jsou pouze vyjmenovány subjekty zastoupené v Parlamentu ČR v roce vzniku publikace. Oproti tomu je dosti podrobně a přehledně zpracováno téma občanských iniciativ pod názvem *Společenské organizace*, i s uvedením konkrétních příkladů organizací působících v ČR.

Celkově je učebnice přehledně a srozumitelně zpracována. Každá kapitola obsahuje heslovitě utvořenou osnovu, která hned v úvodu představuje příslušnou vědní disciplínu. Orientaci v textu napomáhá členění na tematické celky a především grafické odlišení ústředního textu od doplňujících poznámek a odkazů. Text je pro názornost dále doplněn řadou grafů, tabulek, i portréty a fotografiemi významných osobností.

Titul *TESTY* je rozšiřujícím a doplňujícím materiálem k předešlé publikaci. Pomocí testů si studenti mohou ověřit a současně prohloubit již osvojené znalosti z jednotlivých společenskovědních oborů. Na začátku každé testové podkapitoly je uveden praktický odkaz, na kterém místě učebnice, lze testované učivo dohledat. Publikace je doporučena nejen jako příprava k maturitní zkoušce, ale zároveň jako příprava na přijímací zkoušky na vysoké školy.

Soubor obou titulů je vhodný k využití ve výuce společenskovědních oborů na různých typech středních škol.

g) Dufek, Pavel a jiní: *Společenské vědy pro střední školy*.

Učebnicovou sadu Společenské vědy pro střední školy vydalo nakladatelství Didaktis v roce 2010. Učebnicová sada se skládá ze čtyř dílů, přičemž každý z dílů je tvořen učebnicí, pracovním sešitem a průvodcem pro učitele. Převážná část (90 %) politologické disciplíny je zastoupena v druhém díle sady, zbývající část (10 %) je zařazena do třetího dílu sady učebnic. Tematický celek politologie se zabývá problémem podstaty politické činnosti a státem ve vztahu k demokratické společnosti, politikou v životě občana demokratického státu a také politickým systémem ČR. Učebnice tedy není zaměřena jen obecně, ale učivo je vztaženo i k ČR – tematický celek: Já jako občan českého státu. Tento celek představuje základní témata nazvaná: Český stát a státnost, Právní základy českého státu, Zákonodárná, výkonná a soudní moc v ČR, Tvorba a schvalování zákonů, Politický život v ČR, Státní správa a samospráva v ČR.

Učebnice i pracovní sešity mají strukturu textu členěnu na hlavní pás a okrajový pás, přičemž hlavní pás obsahuje základní i rozšiřující učivo dle požadavků RVP, okrajový pás je vyhrazen pro doplňující informace. Politologický blok splňuje obsahové požadavky RVP G, zároveň je kladen důraz na praktické souvislosti probíraného učiva. Uváděny jsou modelové příklady, skutečné události, výsledky výzkumů. Doplněny jsou i pohledy jiných oborů na probíraná témata. Možná proto působí učebnice v politologické části nesourodým dojmem, informací je až příliš a ne vždy jsou podstatnými. Chybějícím tématem jsou zájmové organizace.

Hlavním cílem této sady učebnic je představení společenskovedních témat spolehlivým a současně poutavým způsobem. Nejedná se tedy o pouhý přehled teorií, ale texty by měly zároveň usnadnit orientaci ve světě, který nás obklopuje. V propojení teorie a praxe je tato učebnice přínosem a také dokladem koncepčního posunu ve vytváření učebnic plně využitelných k výuce předmětu Základy společenských věd.

Shrnutí:

Kvalita učebnic je poměrně uspokojivá, většina obsahuje všechny podstatné a důležité složky politického systému ČR, vyložené většinou srozumitelným způsobem. Nejslabším místem většiny učebnic je téma politických subjektů a politického života ve státě, které je zahrnuto i ve vzdělávacím obsahu Občan ve státě dokumentu RVP G. Toto téma v některých učebnicích schází, popř. je vyloženo stručným způsobem, či bez souvztažnosti k ČR. U některých učebnic je problémem neucelené učivo, kdy některé části vzdělávacího obsahu Občan ve státě jsou zařazeny v rámci jiných celků.

Obecně se dá říci, že kvalita učebnic se postupem času zlepšuje. Jejich cílem již není pouhé představení teorií a definic, ale také seznámení studentů se základními informacemi o fungování našeho státu a rozšiřování vědomostí o mechanismech politického života.

Z analýzy výukových materiálů vyplynulo, že největším problémem učebnic k využití ve výuce je, v politologické části, jejich přílišná stručnost. Ideální učebnici asi vytvořit nelze a je problém na několika stranách podat vyčerpávající informace. Tento problém někteří autoři řeší rozdělením témat do více svazků, což vidím jako praktické řešení. Pro výuku politikologie jsou ovšem potřebné nové, aktuální informace, aby se poznatky mohly aplikovat do praxe a školy většinou nemají finanční zdroje na častou obměnu učebnic. Učitelé jsou tedy odkázáni na vyhledávání informací pomocí internetových stránek. Částečným řešením problému je metodický portál RVP, který obsahuje sekci DUM, což jsou digitální učební materiály. Zde je uveřejněno velké množství nejrůznějších materiálů využitelných při výuce předmětu Základy společenských věd.

8 ZÁVĚR

Politický systém ČR prošel za posledních dvacet let významnými změnami. Výrazným předělem a vlastně počátkem demokratického vývoje politického systému naší země byl rok 1989. Bylo učiněno mnoho potřebných změn a úprav v každé části politického systému.

Ve své práci jsem se zaměřila na nejdůležitější složky politického systému ČR a na rozsah a způsob výuky tohoto tématu na středních školách. Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou.

V teoretické části jsem se na základě odborné literatury pokusila představit srozumitelnou formou základní pilíře demokratického státu. Charakterizovala jsem základní složky politického systému ČR. Rozsah charakteristiky jednotlivých subsystémů jsem zvolila na základě výsledků analýzy učebnic pro střední školy. Zařazena jsou všechna podstatná témata, tak aby tuto část práce bylo možno využít k výuce předmětu Základy společenských věd. Teoretická část je tedy splněním jednoho z cílů práce, což bylo vytvoření didaktického podkladu pro učitele, především gymnázií.

Téma první kapitoly, Ústava ČR, je stručným představením tohoto dokumentu nejvyšší právní síly. Následující kapitola je zaměřena na institucionální složky dělby moci v politickém systému. Především na podkladě Ústavy ČR je charakterizována zákonodárná moc, tedy Parlament ČR a jeho dvě komory. Uvedla jsem pravomoci Poslanecké sněmovny i Senátu a popsala průběh legislativního procesu. Výkonou moc tvoří prezident a vláda, soudní moc soustava soudů, se zvláštním postavením Ústavního soudu. Tento subsystém politického systému je v učebnicích zařazen, kapitola může sloužit k doplnění a rozšíření tématu.

Třetí kapitola vysvětluje funkci voleb v demokratickém státě, popisuje základní volební systémy a vysvětluje jejich principy. Dále uvádím volební systém ČR, tzn. jaký systém je ve volbách používán, jaké volby se v ČR konají a

jaká je volební účast. Volební systémy v učebnicích uváděny bývají, avšak v teoretické rovině, praktická aplikace na volby v ČR většinou schází.

Téma územních správ a samospráv také obsahuje většina učebnic, i když některé toto téma zařazují mimo politologický blok. Tato kapitola představuje základní samosprávné jednotky – obce a dále systém vyšších územně samosprávných celků – krajů. Jsou to orgány veřejné moci, které jsou občanům nejbližší a proto je podrobněji popsána jejich struktura i fungování.

Nejrozsáhlejší kapitolou je pátá kapitola, která se zabývá politickými stranami a organizovanými zájmy v ČR. Většina učebnic je v této části politického systému velmi stručná. Chybí v nich představení relevantních politických subjektů v ČR, omezují se na obecný popis funkcí politických stran. Konkrétní politické strany jsou zmíněny pouze okrajově. Proto jsem se v této kapitole snažila vysvětlit nejen pojem politických stran a hnutí, ale také naznačit vývoj systému politických stran v čase, pomocí charakteristiky jednotlivých volebních období. Mezníky byla data konání voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Dále jsem představila nejvýznamnější současné politické subjekty, které ve sledovaných obdobích zasedaly v PS Parlamentu ČR. Na závěr jsem zařadila podkapitolu věnovanou organizovaným zájmům, kterými jsou různá zájmová uskupení.

Praktickou částí práce je šestá kapitola, ve které jsem se pokusila odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: jaký prostor je věnován politickému systému při výuce společenskovedních oborů na gymnáziích v ČR a také jaká je struktura učiva a rozsah politologických témat vůbec? Je do výuky na středních školách zařazeno téma Politický systém ČR jako celek? Provedla jsem analýzu ŠVP vybraných gymnázií v ČR a zjistila jsem, že Politický systém jako celek většinou vyučován není. Školy v první řadě plní požadavky RVP G a do povinné výuky je zařazeno učivo předepsané tímto dokumentem. Studenti jsou tedy v rámci povinné výuky seznámeni s teoretickými a obecnými informacemi, výjimku tvoří Ústava ČR, která je součástí učiva dle RVP G. Tyto základní vědomosti jsou potom dále rozvíjeny v rámci volitelných společenskovedních

seminářů. Náplň učiva těchto seminářů již tvoří, kromě jiného, i složky politického systému. Tyto semináře mají dostatečný prostor pro podrobnější seznámení s tématem, nicméně jsou pouze volitelným předmětem pro zájemce. Struktura učiva v povinné části výuky je tedy podřízena požadavkům RVP G a základní rozsah politologických témat taktéž. Tato témata potom každá škola doplňuje dle svého uvážení.

Z analýzy výukových materiálů vyplynulo, že největším problémem učebnic je jejich přílišná stručnost. Ideální učebnici asi vytvořit nelze a je problém na několika stranách podat vyčerpávající informace. Tento problém někteří autoři řeší rozdělením témat do více svazků, což vidím jako praktické řešení. Pro výuku politologie jsou ovšem potřebné nové, aktuální informace, aby se poznatky mohly aplikovat do praxe a školy většinou nemají finanční zdroje na častou obměnu učebnic. Učitelé jsou tedy odkázáni na vyhledávání informací pomocí internetových stránek. Částečným řešením problému je metodický portál RVP, který obsahuje sekci DUM, což jsou digitální učební materiály. Zde je uveřejněno velké množství nejrůznějších materiálů využitelných při výuce předmětu Základy společenských věd.

Lze konstatovat, že tato práce naplnila cíl, stanovený v jejím úvodu. Tvorba práce byla pro mě velkým přínosem, umožnila mi získat přehled a prohloubit stávající znalosti.

9 SEZNAM ZKRATEK

ČSL – Československá strana lidová

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

DUM – Digitální učební materiály

DEU – Demokratická unie

DL – Demokratická levice

HSD-SMS – Hnutí za samosprávnou demokracii-Společnost pro Moravu a Slezsko

KDS – Křesťansko-demokratická strana

KDU – Křesťanská a demokratická unie

KDU-ČSL – Křesťanská a Demokratická unie-Československá strana lidová

KSČ – Komunistická strana Československa

KSČM – Komunistická Strana Čech a Moravy

LIDEM – Liberální demokracie

ODA – Občanská demokratická aliance

ODS – Občanská demokratická strana

OF – Občanské fórum

OH – Občanské hnutí

RVP – Rámcový vzdělávací program

RVP G – Rámcový vzdělávací program pro gymnázia

SPR-RSČ – Sdružení pro republiku-Republikánská strana Československa

SZ – Strana zelených

ŠVP – Školní vzdělávací program

US – Unie svobody

US-DEU – Unie svobody-Demokratická unie

VV – Věci veřejné

ZSV – Základy společenských věd

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

LITERATURA

Primární zdroje k analýze:

Drábová, R. – Zubíková, Z.: 2007. *Maturita. Společenské vědy*. Fragment: Praha.

Dufek, Pavel aj.: 2010. *Společenské vědy pro střední školy*. Nakladatelství Didaktis: Brno.

Dvořák, Jan a kolektiv: 2008. *Odmaturuj ze společenských věd*. Nakladatelství Didaktis: Brno.

Dvořák, Jan a kolektiv: 2008. *Odmaturuj ze společenských věd. TESTY*. Nakladatelství Didaktis: Brno.

Eichler, B. – Ryska, R. – Svoboda, V.: 1995. *Základy společenských věd. Základy státoprávní teorie, ekonomie a ekonomiky, neformální logiky. Pro střední školy*. Nakladatelství Fortuna: Praha.

Hladík, Jaroslav: 2006. *Společenské vědy v kostce*. Fragment: Havlíčkův Brod.

Parkan, František a kolektiv: 2006. *Přehled učiva k maturitě. Společenské vědy*. Nakladatelství Fortuna: Praha.

Šil, P. – Karolová, J.: 2008. *Člověk jako občan a světoobčan*. Nakladatelství Olomouc: Olomouc.

Sekundární zdroje:

Balík, Stanislav: 2005. Communist Party of Bohemia and Moravia and its Attitude towards own History. In: Kopeček, Lubomír (ed.): 2005. *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex)Communist Parties in Contemporary*

Europe: Between Past and Future. Democracy and Culture Studies Centre: Brno, 140-149.

Balík, S. – Hloušek, V. – Holzer, J. – Šedo, J.: 2007. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Masarykova univerzita: Brno.

Brokl, Lubomír: 1997. Pluralitní demokracie nebo neokorporativismus. In: Brokl, Lubomír a kol.: 1997. *Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky*. Sociologické nakladatelství: Praha, 11-97.

Bureš, Jan: 2012. Volby v České republice v roce 2010: fenomén nových stran TOP 09 a VV. *Politics in Central Europe*. 2/8 (2012), 141-151.

Cabada, Ladislav – Šanc, David: 2005. *Český stranický systém ve 20. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Plzeň.

Císař, Ondřej: 2005. The Left in the Beginning of the 21. Century. In: Kopeček, Lubomír (ed.): 2005. *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex)Communist Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future*. Democracy and Culture Studies Centre: Brno, 11-26.

Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián: 2005. Systém politických stran v letech 1989-2004. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol.: 2005. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. 2. díl: období 1938-2004. Nakladatelství Doplněk: Brno, 1359-1380.

Grospič, Jiří: 2000. Zákon o krajích (krajské zřízení). In: Svoboda, K. – Grospič, J. – Vedral, J. – Plíšek, M.: 2000. *Územní samospráva a státní správa*. Eurounion: Praha, 223-300.

Hloušek, Vít: 2005. Střední Evropa. Česko. In: Strmiska, M. – Hloušek, V. – Kopeček, L. – Chytilík, R.: 2005. *Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických systémů*. Portál: Praha, 431-452.

Jandourek, Jan: 2003. *Úvod do sociologie*. Portál: Praha.

Káňa, Pavel: 2004. *Základy veřejné správy*. Montanex: Ostrava.

Kindl, Milan: 1998. *Činnost veřejné správy*. Vydavatelství Západočeské univerzity: Plzeň.

Klíma, Michal: 1998. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Radix: Praha.

Kopeček, Lubomír: 2005. Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě. In: Strmiska, M. - Hloušek, V. - Kopeček, L. - Chytilík, R.: 2005. *Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických systémů*. Portál: Praha, 9-54.

Koudelka, Zdeněk: 1998. *Obecně závazné vyhlášky*. Masarykova univerzita: Brno.

Kryštof, L. – Průša, L. – Mik, A.: 2010. Kraje v České republice. In: Černohorský, Jiří (ed.): 2010. *Příručka pro člena zastupitelstva obce po volbách 2010*. Svaz měst a obcí ČR: Praha, 160-166.

Křížkovský, L. – Adamová, K.: 1991. *Politologie stručný přehled*. Čechos: Praha.

Kubát, Michal: 2007. Politické režimy – formy vlády. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol.: 2007. *Úvod do studia politické vědy*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Plzeň, 185-203.

Kubát, Michal: 2007. Volby a volební systémy. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol.: 2007. *Úvod do studia politické vědy*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Plzeň, 251-303.

Kubát, Michal: 2010. Politická opozice v teorii a středoevropské praxi. Nakladatelství Dokořán: Praha.

Lebeda, Tomáš: 2004. Stručný přehled volebních systémů. In: Novák, Miroslav – Lebeda, Tomáš a kol.: 2004. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Dobrá Voda, 19-43.

Lebeda, Tomáš: 2004. Konečná podoba volebního systému pro Poslaneckou sněmovnu. In: Novák, Miroslav – Lebeda, Tomáš a kol.: 2004. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Dobrá Voda, 231-249.

Mareš, Miroslav: 2005. Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa. In: Malíř, Jiří - Marek, Pavel a kol.: 2005. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004. 2. díl: období 1938-2004*. Nakladatelství Doplněk: Brno, 1593-1604.

Mareš, Miroslav: 2005. Reformists versus Dogmatists. The Analysis of the Internal Party Conflict inside the KSČM. In: Kopeček, Lubomír (ed.): 2005. *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex)Communist Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future*. Democracy and Culture Studies Centre: Brno, 130-139.

Novák, Miroslav: 2004. Geneze a problémy českého stranického systému. In: Novák, Miroslav – Lebeda, Tomáš a kol.: 2004. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Dobrá Voda, 253-292.

Rosůlek, Přemysl: 2007. Politické ideologie. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol.: 2007. *Úvod do studia politické vědy*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Plzeň, 122-167.

Schlesinger, P. – Němcová, L. – Lukl, F. – Drahovzal, P.: 2010. Základní principy fungování obce a jejích orgánů. In: Černožský, Jiří (ed.): 2010. *Příručka pro člena zastupitelstva obce po volbách 2010*. Svaz měst a obcí ČR: Praha, 11-27.

Svoboda, Karel: 2000. Zákon o obcích (obecní zřízení). In: Svoboda, K. – Grospič, J. – Vedral, J. – Plíšek, M.: 2000. *Územní samospráva a státní správa*. Eurounion: Praha, 12-105.

Šatrová, Lucie: 2012. Negativní volební kampaň České strany sociálně demokratické v parlamentních volbách 2010. *Politics in Central Europe*. 2/8 (2012), 152-168.

Vodička, K. – Cabada, L.: 2011. *Politický systém České republiky : historie a současnost*. Portál: Praha.

Zubíková, Z. – Drábová, R.: 2007. *Společenské vědy v kostce*. Fragment: Havlíčkův Brod.

Žaloudek, Karel: 1996. *Encyklopedie politiky*. Nakladatelství Libri: Praha

PRAMENY

Politický program strany Věci veřejné, dostupný na: www.veciverejne.cz

ŠVP Gymnázia Pardubice, dostupný na: www.gypce.cz.

ŠVP Gymnázia Šternberk, dostupný na: www.gymst.cz.

ŠVP Gymnázia Nymburk, dostupný na: www.gym-nymburk.cz

ŠVP Gymnázia Písek, dostupný na: www.gymna-pi.cz

ŠVP Gymnázia J. Vrchlického v Klatovech, dostupný na: www.klatovynet.cz/gymkt

ŠVP Gymnázia Ostrava-Hrabůvka, dostupný na: www.ghrabuvka.cz

ŠVP Gymnázia Třebíč, dostupný na: www.gtr.cz

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: *Ústava České republiky*.

Volební program ČSSD, dostupný na: www.cssd.cz

Volební program KDU-ČSL, dostupný na: www.kdu.cz

Volební program KSČM, dostupný na: www.kscm.cz

Volební program ODS, dostupný na: www.ods.cz

Volební program TOP 09, dostupný na: www.top09.cz

Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů.

Zákon č. 62/2003 Sb., o volbách do Evropského parlamentu a o změně některých zákonů.

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení).

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení).

Ostatní internetové zdroje:

Volební server Českého statistického úřadu, dostupné na: www.volby.cz.

Přednášky:

Ptáčnick, Jan: (2012/2013). Politický systém ČR. Katedra politologie a mezinárodních vztahů, FF ZČU v Plzni.

11 RESUMÉ

Political system in the Czech republic experienced vital changes in 1989. The old regime was replaced that time by a new democratic one. After the Velvet Revolution in 1989 there was a topical need to change or at least modify all the aspects of the Czech political system. Consequently, the system has begun to aim towards a democratic state of society.

The aim of this paper is to characterize political system of the Czech Republic. It uses an analysis of all the segments of the system (e.g. elections, political parties), and examines the way it is being used in the educational process at grammar schools. The research is focused on how much time is donated at Czech schools to the question of political system within the social sciences subjects. At the same time, it includes an analysis of student's books for the subject of social sciences at grammar schools – how it is specified or how many hours are donated for these topics. I found out that the quality of the student's books is quite on a high level; the majority of samples covered all the important facts about the Czech political system, and all the information is clearly illustrated.

The first section of this study deals with the political development of the Czech Republic in the era of 1989-2012, and than all the main characteristics of the political system are discussed. Consequently, the theoretical chapters of this paper examine all the aspects of the political system. Finally, the study is focused on the process of education. An analysis of political topics is included there, focused mainly on the details provided, and time units that are donated. The extend and the way of education was examined by the analysis of „School Educational Programmes“ at the chosen grammar schools in the Czech Republic.

To conclude, I could say that the Czech Republic is fully consolidated democratic country nowadays. In my opinion, there exists a positive potential which can help to recover a civic society heavily influenced by the Communist era: the members of young generation enter political parties and participate actively on the common matters.

